

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут економіки

(інститут)

Фінансово-економічний факультет

(факультет)

Кафедра туризму та економіки підприємства

(повна назва)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

(бакалавра, магістра)

студента **Реученка Богдана Миколайовича**

(П І Б)

академічної групи **242М-22-1**

(шифр)

спеціальності **242 Туризм**

(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою **«Туристична діяльність»**

(офіційна назва)

на тему «Управління ресурсним потенціалом території Новомосковського району для цілей розвитку туризму та рекреації»

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Герасименко Т.В.			
розділів:				
1. Теоретичний	Герасименко Т.В.			
2. Дослідницький	Герасименко Т.В.			
3. Проектний	Герасименко Т.В.			

Рецензент				
-----------	--	--	--	--

Нормоконтролер	Безугла Л.С.			
----------------	--------------	--	--	--

Дніпро
2023

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри туризму та
економіки підприємства
(повна назва)

_____ **БЕЗУГЛА Л.С.**
(підпис) (прізвище, ініціали)
«___» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістра
(бакалавра, магістра)

студенту **Реученку Б.М.** академічної групи **242М-22-1**
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності **242 Туризм**
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою **«Туристична діяльність»**
(офіційна назва)

**на тему «Управління ресурсним потенціалом території Новомосковського району для
цілей розвитку туризму та рекреації»**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від

№

Розділ	Зміст	Термін виконання
Теоретичний	Теоретичні основи дослідження туристичного потенціалу території	01.09.2023 р. - 29.09.2023 р.
Дослідницький	Аналіз ресурсного потенціалу туристичної діяльності на території Новомосковського району	30.09.2023 р.- 20.10.2023 р.
Проектний	Підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом Новомосковського району для цілей розвитку туризму та рекреації	21.10.2023 р. - 22.11.2023 р.
Оформлення кваліфікаційної роботи магістра		23.11.2023 р.- 27.11.2023 р.

Завдання видано _____
(підпис керівника)

Герасименко Т.В.
(прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.09.2023 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії 07.12.2023 р.

Прийнято до виконання _____
(підпис студента)

Реученко Б.М.
(прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка: с. 90, рис. 13, табл. 18, 51 літературне джерело.

В кваліфікаційній роботі магістра досліджено ресурсний потенціал туристичної території (Новомосковського району). Були сформульовані рекомендації щодо напрямів зміцнення туристичного потенціалу у м. Новомосковськ та оцінено соціально-економічну ефективність запропонованих заходів з розвитку туризму та рекреації.

Метою дослідження є оцінка туристичного потенціалу на території Новомосковського району та перспективи його зміцнення.

Об'єкт дослідження – організаційні процеси щодо зміцнення туристично-рекреаційного потенціалу на території Новомосковського району.

Предмет дослідження – туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району.

У процесі роботи використано такі **методи**: теоретичного узагальнення – для визначення особливостей територіальної організація туристичної діяльності; аналізу та синтезу – для обґрунтування напрямів розвитку туристичної діяльності на території Новомосковського району; статистичного аналізу – для вивчення, групування, порівняння, оцінки та інтерпретації фактичних даних; ранжування – для визначення потенціалу туристичної території; системного підходу – для визначення і обґрунтування показників системного аналізу; таксономічного аналізу – для оцінки соціально-економічної ефективності запропонованих заходів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ, ПОТЕНЦІАЛ, ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ, ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ, ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА, ПОТЕНЦІАЛ, ПЛАНУВАННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ.

PAPER

Explanatory note: p. 90, fig. 13, tab. 18, 51 sources.

The resource potential of the tourist area (the city of Novomoskovsk) was investigated in the Master's thesis. Recommendations on ways to strengthen the tourist potential in the city of Novomoskovsk area were formulated, and the socio-economic effectiveness of the proposed measures for the development of tourism was assessed.

The purpose of the study is to assess the tourism potential in the territory of Novomoskovsk and the prospects for its strengthening.

The object of the research is organizational processes related to strengthening the tourist resource potential in the territory of Novomoskovsk area.

The subject of the study is the tourist resource potential of Novomoskovsk area.

In the process of work, the following **methods** were used: theoretical generalization - to determine the peculiarities of the territorial organization of tourist activity; analysis and synthesis - to substantiate the directions of development of tourist activity in the territory of Novomoskovsk area; statistical analysis - for studying, grouping, comparing, evaluating and interpreting actual data; ranking - to determine the potential of the tourist area; system approach - to define and substantiate system analysis indicators; taxonomic analysis - to assess the socio-economic efficiency of the proposed measures.

KEY WORDS: TOURISM INDUSTRY, POTENTIAL, TOURISM RESOURCES, INTEGRATED ASSESSMENT, TOURISM AND RECREATION, POTENTIAL, PLANNING, INVESTMENT, SOCIO-ECONOMIC PERFORMANCE.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ	10
1.1 Сутність поняття «потенціалу» та «туристичного потенціалу території»	10
1.2 Ресурсний потенціал туристичної території	17
1.3 Резерви та можливості туристичної території Дніпропетровської області	28
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ НОВОМОСКОВСЬКОГО РАЙОНУ	36
2.1 Аналіз соціально-економічного потенціалу Новомосковського району	36
2.2 Сучасний стан туристичної діяльності Новомосковського району	41
2.3 Аналіз туристичного потенціалу Новомосковського району	48
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НОВОМОСКОВСЬКОГО РАЙОНУ ДЛЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ	63
3.1 Напрями розвитку туристичної діяльності у Новомосковському районі	63
3.2 Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району внаслідок реалізації запропонованих заходів	73
3.3 Туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району як фактор інклюзивного розвитку	76
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
ДОДАТКИ	99

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи. На сучасному етапі туристична діяльність стала соціально-економічним і політичним явищем, яка має значний вплив на економіку країни, регіону, окремої місцевості. Туристична діяльність є однією з найприбутковіших видів бізнесу, що за ефективністю інвестицій можна порівняти лише з нафтовидобувною промисловістю та машинобудуванням. Сучасний туризм розвивається як повноцінна система, що надає можливості ознайомитися з історією, культурою, традиціями, звичаями, духовними та релігійними цінностями місцевості, а також приносить суттєвий дохід до бюджету регіону. Туристична діяльність безпосередньо здійснює взаємодію з більшістю інших сфер економіки, зокрема, з промисловістю, агро-бізнесом, будівництвом, логістикою, страхуванням, комунікативною сферою, торгівлею (оптовою та роздрібною), харчуванням, культурою, освітою, заохочуючи їх розвиток.

В умовах сучасного туристичного ринку в Україні постійного зростає роль науково-методичного обґрунтування підготовки та прийняття рішень у напрямку управління регіональними ресурсами розвитку туризму та рекреації. Для обґрунтування зважених рішень у галузі управління ресурсним потенціалом туризму та рекреації регіонів необхідно враховувати велику кількість факторів та умов, що мають безпосередній вплив на розвиток туристичної сфери на певній території.

Серед основних напрямів Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 р. особливу увагу привертає потреба створення потужного конкурентоспроможного туристично-рекреаційного продукту, який є доступним і затребуваним. Для цього потрібно забезпечити і комплексний розвиток, і й обов'язковий інфраструктурний благоустрій туристично-рекреаційних територій. Увагу також необхідно приділити і розвитку цифровізації сфери туризму, яка спрямовану на зростання ефективності

роботи всієї галузі, її прозорості, скорочення витрат та інших позитивних ефектів, зокрема і комфорту і безпеці туристів.

У зв'язку з цим актуалізується питання використання програмно-цільового методу регулювання розвитку туризму на рівні місцевого самоврядування.

Основним інструментом такого регулювання, як правило, є стратегія або програма розвитку туризму, ключовим аспектом яких стає прогнозування можливого збільшення туристичного потоку. У свою чергу, ці оцінки ґрунтуються на оцінках ресурсного потенціалу території.

Актуальність, теоретична і практична значущість вказаних питань зумовили вибір теми, мету й завдання кваліфікаційної роботи магістра.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є оцінка туристичного потенціалу на території Новомосковського району та перспективи його зміцнення.

Досягнення мети обумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- дослідити сутність понять «потенціалу» та «туристичного потенціалу території», «ресурсного потенціалу території»;
- проаналізувати напрями соціально-економічного розвитку туристичної дестинації;
- дослідити резерви та можливості туристичної території у Дніпропетровській області;
- провести аналіз соціально-економічного потенціалу Новомосковського району, проаналізувати стан туристичної діяльності;
- виконати аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району;
- дослідити результати аналізу туристичної діяльності на території Новомосковського району на основі SWOT-аналізу;
- визначити напрями розвитку туристичної діяльності на території Новомосковського району;

- обґрунтувати соціально-економічну ефективність запропонованих заходів з розвитку туристичної діяльності;

- оцінити туристично-рекреаційний потенціалу Новомосковського району внаслідок реалізації запропонованих заходів.

Об'єкт дослідження – організаційні процеси щодо зміцнення туристично-рекреаційного потенціалу на території Новомосковського району.

Предмет дослідження – туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району.

Наукова новизна роботи: оцінено стан розроблюваності проблеми, визначений інструментарій оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, досліджено вплив факторів на ціннісне оцінювання туристичного потенціалу, ресурсне його забезпечення, оцінений регіональний та мікрорівень впровадження заходів, використовуючи туристичні ресурси; запропоновано моделі оцінних показників туристичного потенціалу Новомосковського району.

У процесі роботи використано такі **методи:**

- теоретичне узагальнення – під час визначення особливостей територіальної організації туристичної діяльності;

- аналіз та синтез – для обґрунтування напрямів розвитку туристичної діяльності у Новомосковському районі;

- статистичний аналіз – під час вивчення, порівняння, групування, оцінки та інтерпретації фактичних матеріалів;

- ранжування – під час оцінки потенціалу туристичної території;

- системного підходу – під час обґрунтування системи показників для системного аналізу;

- таксономічний аналіз – під час оцінки ефективності запропонованих заходів з розвитку туристично-рекреаційної діяльності на території.

Апробація результатів. Результати дослідження опубліковані в Українському журналі прикладної економіки та техніки «Вплив туристичного потенціалу на соціально-економічний розвиток м. Новомосковськ

Дніпропетровської області» (№4, 2023 р.) [11], тези доповідей «Стійкий розвиток туристичної території на прикладі Новомосковського району» опубліковані у Матеріалах I всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених: Розвиток туристичного бізнесу, економіки та підприємництва: виклики сьогодення 26–27 вер. 2023 р. [51].

Практичне значення полягає в тому, що за проведеними розрахунками додатковий річний прибуток від зміцнення туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району та збільшення туристичного потоку складе 1138,5 тис.грн., з терміном окупності інвестицій 4,5 років.

Інформаційною базою дослідження стали праці провідних вітчизняних та закордонних вчених з питань туристичного потенціалу регіону, дестинації, нормативні документи, програми та стратегії розвитку територій (міста Новомосковськ, Новомосковського району, Дніпропетровської області).

Структура роботи. Відповідно до мети, завдань та логіки дослідження кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 90 сторінок, 13 рисунків, 18 таблиць, 51 літературне джерело.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

1.1 Сутність поняття «потенціалу» та «туристичного потенціалу території»

У зв'язку з інтенсивним розвитком туристичної діяльності гостро постало питання про виявлення туристичного потенціалу перспективних територій. У сучасній літературі, що зачіпає проблематику туристичної діяльності, поняття туристичного потенціалу використовується вкрай рідко. Також слід зазначити різні його трактування вченими.

Немає єдиної думки щодо властивостей туристичного потенціалу як економічної системи, і навіть відсутня його класифікація. У зв'язку з цим дослідження туристичного потенціалу та пов'язаних з ним проблемних питань є актуальним.

Дослідженню цієї проблеми присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких найбільший інтерес становлять роботи Алієва Р. [3], Ажанама [4], Т.К. Богацької Н.М. [6], Василика Н.М. [8], Квасницької Р., Тарасюка М. [15], Латишевої О.В. [21], Манна Р. В. [24], Плотницької С.І. [34] та інших. Проте, різні погляду, представлені у цих працях, породжують дедалі більше спірних питань і виявляють протиріччя як у понятійному рівні, і у принципових підходах.

Термін «потенціал» за своїм етимологічним значенням походить від латинського слова «potentia» та має значення «приховані можливості», що в практиці завдяки праці та використаним ресурсам можуть стати реальністю. У українській економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактується як можливість, наявні сили, запаси, засоби виробництва, що можуть бути використані, або це рівень потужностей у будь-якому відношенні, сукупність коштів, що необхідні для реалізації проєктів.

У «Новому тлумачному словнику української мови» В. Яременко та О. Сліпушко [28] під данним терміном розуміють сукупність коштів та певних можливостей у будь-якій сфері. Відповідно, терміни «потенціал» та «потенційний» свідчать про наявність у когось або чогось прихованих можливостей, що ще не були виявлені, або ж здатність ефективно діяти у певних сферах. У розвитку сучасних поглядів на потенціалі можна виділити три напрями.

Представники першого (Квасницька Р., Тарасюк М. [15] та ін.) Зазначають, що потенціал – це сукупність потрібних для функціонування або розвитку певної системи різноманітних видів ресурсів не знаховуючи їх взаємозв'язків. Значаючи цю категорію, необхідно взяти також до уваги положення Василика Н.М. у тому, що поняття «потенціал» і «ресурси» годі було протиставляти [7].

Потенціал (виробничий, економічний, туристичний) – це «узагальнене, збірне поняття ресурсів», прив'язаних до місця або часу [6]. У літературних джерелах трактується поняття «потенціалу» як певна сукупність ресурсів, найбільш економічних та знаходить все більше прибічників цієї теорії. Ажаман І.А. [4] під потенціалом розуміє виробничі засоби, запаси, джерела формування активів, які є в наявності та можуть бути акумульовані для досягнення мети або вирішення задачі, тобто це є сукупністю реальних ресурсів. «Ресурсне» розуміння терміну потенціал має також важливе значення під час планування та управління діяльністю, але не вичерпує основних його характеристик [3].

Інші автори, дотримуються другого ресурсного підходу та розуміють потенціал як сукупність всієї ресурсів, що здатні виробляти зазначену кількість матеріальних благ, тобто мається на увазі взаємодія між ресурсами.

Науковці третього напрямку досліджують потенціал як здатність комплексу ресурсів певної економічної системи реалізовувати поставлені перед нею завдання. На їх думку «потенціал» - це комплексне уявлення про єдність функції та структури об'єкта, виявлення між ними взаємозв'язку.

Вищезазначене свідчить, що до теперішнього часу домінує обмежений підхід до трактування суті потенціалу – перший зазначає потенціал як сукупність всієї потрібних ресурсів, другий – як здатність економічної системи виготовляти продукцію, третій – як можливість задіяних виробничих ресурсів досягати певного ефекту.

Розглянемо запропоновану Багацькою Н.М. класифікацію поняття терміну «потенціал», який зустрічаються українській науковій літературі: у 42% випадків (під час опитування) значення терміна «потенціал» асоціюється із сукупністю саме природних умов та ресурсів, можливістю, запасами, коштами, цінністями; у 18% - з потужністю виробничих процесів, фондів, благ, ресурсів регіону (місцевості); у 16% - з ресурсними, економічними або природними можливостями; у 8% - зі здатністю продуктивних сил досягти певний ефект [6].

Поняття потенціалу має не лише важливе наукове, а й практичне значення, так як уявлення про його сутність визначає підхід до оцінювання, виміру та управління ним. Вищезазначене працює й для поняття «туристичний потенціал території». Кривенкова Р. Ю. [19] справедливо зазначає розмитість терміну «туристично-рекреаційний потенціал» і відчутну різбіжність у його трактуванні та застосуванні.

У вітчизняній літературі, що стосується проблематики туристичної діяльності, це поняття використовується дуже рідко. Слід розділяти об'єктний і суб'єктний підхід до трактування терміна: перший пов'язаний з об'єктом, потенціал якого характеризується (наприклад, потенціал Петріківського району), другий – може визначатися цільовою установкою, або конкретним завданням, для якого передбачено використання потенціалу (рекреаційного, туристичного і т. д.) [25].

Визначення рекреаційного потенціалу, а точніше «рекреаційного потенціалу ландшафту» дано у тлумачному словнику «Охорона ландшафтів»: «рекреаційний потенціал ландшафту – сукупність природних та культурних умов, що надають позитивний вплив на людський організм і забезпечують

шляхом поєднання фізичних та психічних факторів відновлення працездатності. Одним з вельми суттєвих у цьому визначенні є слово сукупність.

Тому термін «потенціал», маючи велику близькість до терміну «ресурс», відрізняється від нього тим, що хоча і використовується у формі однини, але має на увазі певну сукупність характеристик, предметів, явищ тощо. Ще однією відмінністю потенціалу від ресурсу є те, що потенціал чітко пов'язаний з певним завданням, для вирішення якого він зазначений, у той час ресурси хоча і розглядаються в контексті свого значення, але їх зв'язок з користувачем не є таким явним.

Наприклад, водні ресурси території (місцевості) можуть бути використані і туристами, і промисловістю, і агробізнесом. Теж саме може стосуватися і лісових ресурсів. Якщо ми говоримо про туристичний потенціал місцевості та оцінюється при цьому його водний (лісний) компонент, відразу мається на увазі саме ті водойми (річки), ліси, які є основними саме для туристичного використання.

Нарешті, опис потенціалу будь-якого об'єкта, зазвичай, передбачає і оцінку цього потенціалу проти потенціалу іншого об'єкта. Відповідно, поняття «туристичний потенціал» відносно до поняття «туристичний ресурс» має більш широке значення, в деякому сенсі виступає як збірне. Незважаючи на відмінності, обидві ці категорії можна застосовувати з достатнім рівнем свободи, бо контекст все ж таки часто дає можливість зрозуміти, що саме вкладається в їх зміст. Однак далі обидві ці категорії будуть вживатися не як синоніми, а як вони визначені вище.

Проаналізувавши підходи до визначення «туристичний потенціал», можна дійти невтішного висновку, що вчені – як географи, і економісти – переважно дотримуються другий ресурсної концепції, за якою потенціал – це сукупність взаємозалежних ресурсів, необхідні досягнення певних цілей.

Узагальнюючи вищесказане, автор кваліфікаційної роботи вважає коректним наступне визначення терміна «туристичний потенціал території»,

що поєднує положення цієї концепції та результуючої концепції: туристичний потенціал території – це наявність у нього можливостей до розвитку туристичної індустрії та отримання від її функціонування позитивного соціально-економічного ефекту та підвищення туристичної привабливості цього регіону; туристичний потенціал території – це сукупність ресурсів, які у її розпорядженні з метою організації туристичної діяльності [31].

Оскільки туристичний потенціал території є системою, їй притаманні властивості будь-якої системи, як цілісність, емерджентність і ділімість елементів. Разом з тим туристичний потенціал має особливі, тільки йому властиві характеристики (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Системні характеристики туристичного потенціалу регіону

Джерело: сформовано автором

Основна проблема у дослідженні туристичного потенціалу території у тому, що його елементи функціонують одночасно й у сукупності. Відповідно, туристичний потенціал – це система складна та динамічна, так як саме взаємозв'язки між елементами, створюючими потенціал можуть модифікувати

вихідні властивості та закономірність їх функціонування, мотивуючи тим самим перехід потенціалу у новий якісний стан як єдине ціле, тобто система більш високого порядку. Наведене твердження дало автору кваліфікаційної роботи підставу стверджувати, що туристичний потенціал регіону – це складна, організована, динамічна система, яка формується з безлічі елементів, які перебувають у взаємозв'язку та взаємодії та виконують різні функції у процесі створення та надання туристичного продукту необхідної кількості та якості та у терміни, визначені ринком.

У вітчизняній та зарубіжній літературі, присвяченій проблематиці туристичного потенціалу, наводиться велика кількість визначень різних його видів, проте відсутня загальна класифікація за різними ознаками. Автором кваліфікаційної роботи запропоновано наступну загальну класифікацію туристичного потенціалу за різними ознаками:

1. За рівнем агрегованості оцінки:

а) сукупний туристичний потенціал території – це сукупність ресурсів, які перебувають у його розпорядженні з метою організації туристичної діяльності;

б) приватний туристичний потенціал – складова сукупного туристського потенціалу регіону.

До нього відносяться:

1. Економіко-туристичний потенціал території – це потенційно придатні сили та засоби регіону (матеріальні, природні, трудові та ін. ресурси), які потрібні для відтворення туристично-рекреаційної послуги на регіональному рівні;

2. Соціально-туристичний потенціал території – це сукупність різноманітних соціально-культурних умов, що є у певному регіону (умов суспільного життя), що є необхідними для здійснення регіональної туристичної діяльності. Має складові з духовний та морально-психологічний потенціал.

3. Духовний туристичний потенціал – це духовні якості населення, що викликають інтерес у туристів.

4. Морально-психологічний туристичний потенціал – це морально-психологічна обстановка, складається у суспільстві і відображає процес виховання мешканців регіону до правильного ставлення до туризму як явища і до туристу як його суб'єкту.

2. Класифікація за змістом:

а) економічний туристично-рекреаційний потенціал – це можливість суб'єктів господарювання та органів місцевого (державного) управління формувати туристично-рекреаційний продукт на території, використовуючи сукупні ресурси розвитку місцевості, задовольняючи потреби населення та цільових ринків;

б) технічний туристично-рекреаційний потенціал – це потенціал певної території, який має можливість залучити таку кількість туристів, яка могла б дозволити собі прийняти їх кошти, пов'язані з розміщенням або загалом певна територія з природними ресурсами, враховуючи прийнятне рекреаційне навантаження на данну територію.

3. Класифікація за ступенем реалізації:

а) реальний туристичний потенціал;

б) стратегічний туристичний потенціал (фактичний, але не запозичений напрям розвитку);

4. Класифікація за джерелами формування:

а) туристично-рекреаційний потенціал можливостей – це сукупність можливостей, які об'єктивно відносяться до території місцевості та мотивують відтворення регіонального туристичного продукту (послуги);

б) туристично-рекреаційний потенціал потреб – він визначає рівень реалізації потенціалу можливостей; є джерелом суб'єктивних потреб туристів у туристично-рекреаційному продукті того або іншого виду та певної якості.

5. Класифікація за видом навантаження на туристичний об'єкт або територію:

а) загальний туристично-рекреаційний пропускний потенціал – є максимальним навантаженням, що може витримати той або інший туристичний об'єкт без серйозних пошкоджень для місцевих ресурсів, негативного впливу на враження від відвідування території та без виникнення соціально-економічних проблем у місцевого населення;

б) екологічний туристично-рекреаційний пропускний потенціал – рівень відвідуваності об'єкта або території, зміцнення якого призводить до недопустимих екологічних наслідків або внаслідок техногенних дій (природних процесів життєдіяльності) самих туристів, внаслідок функціонування об'єктів інфраструктури, які обслуговують туристичну діяльність;

в) туристично-рекреаційний соціальний пропускний потенціал – рівень відвідуваності туристичного об'єкта або території, перевищення якого може привести до погіршення вражень від відвідування;

г) місцевий туристично-рекреаційний соціальний пропускний потенціал – рівень відвідуваності, збільшення якого може призвести до негативних наслідків для місцевої культури або погіршення відносин місцевого населення з туристами;

д) інфраструктурний туристично-рекреаційний пропускний потенціал – кількісна характеристика інфраструктури регіону, яка визначає його здатність задовольняти всі запити туристів (щільність та довжина дорожнього покриття, кількість транспортних засобів за всіма видами транспорту, рівень електрифікації, водопостачання, каналізації, кількість ліжок-місць у готелях різного класу тощо) [40].

1.2 Ресурсний потенціал туристичної території

Туристичний потенціал території складається з органічної єдності туристських ресурсів, резервів та можливостей (РРМ) (рис. 1.2), яка виражає хронологічність поняття, що незаслужено упускається у більшості робіт.

Фактично будь-яка сукупність наявних ресурсів і резервів території склалася в минулому, а своє використання та реалізацію можливостей отримає в майбутньому, залежно від факторів, що склалися, та умов.

Відповідно, туристично-рекреаційний потенціал місцевості динамічний у часі. Структура його та величина змінюється під впливом суспільного прогресу (у т.ч. і науково-технічного), а також розвитку самої місцевості. Ці зміни можуть проявлятися через залучення у функціонуванні туристичної системи нових видів ресурсів (за рахунок резервів, перерозподілу ресурсів між підсистемами місцевості, трансформації можливостей у резерви та ресурси завдяки розвитку нових технологій тощо), зміни співвідношень задіяних ресурсів, а також через вилучення ресурсів з діючої туристичної системи, наприклад, через їх нераціональне використання або вичерпання. Більш того, такі складові, як «терміни», «сезон», «цикл», «період» тощо, є найбільш визначальними у більшості процесів у туристичній сфері територій [45].

Ресурсний потенціал туристичної території – це сукупність природних, культурних, соціально-економічних та інфраструктурних можливостей, які здатні привертати туристів та розвивати туристичну індустрію в певній локації. Основні складові ресурсного потенціалу туристичної території:

1. Природні ресурси. Географічне положення, природний ландшафт (гори, моря, пляжі, ліси, озера, річки), екологічно чисте середовище, кліматичні умови, термальні джерела, природні заповідники, геологічні та геологічні пам'ятки.

2. Культурно-історичні ресурси. Пам'ятки архітектури, історичні та археологічні об'єкти, музеї, місцеві традиції та фольклор, національна кухня, народні ремесла, святині.

3. Інфраструктура. Готелі, курорти, мотелі, кемпінги, ресторани, транспортна доступність, аеропорти, автомобільні маршрути, гідротехнічні споруди, об'єкти спортивного відпочинку.

4. Економічні можливості. Ринковий потенціал для туристичного бізнесу, можливості для розвитку малих та середніх підприємств у сфері туризму, інвестиції в інфраструктуру та послуги.

5. Соціальні аспекти. Гостинність та доброзичливість місцевого населення, їхній інтерес до спілкування з туристами, безпека і стабільність на території.

6. Рекреаційні можливості. Можливості для активного відпочинку, спортивні заходи, екскурсії, розваги та інші форми відпочинку.

Ресурсний потенціал туристичної території є ключовим фактором для привертання туристів та розвитку туристичної галузі. Його ефективне використання та розвиток можуть сприяти сталому росту туристичного потоку та підвищенню рівня задоволення відпочиваючих.

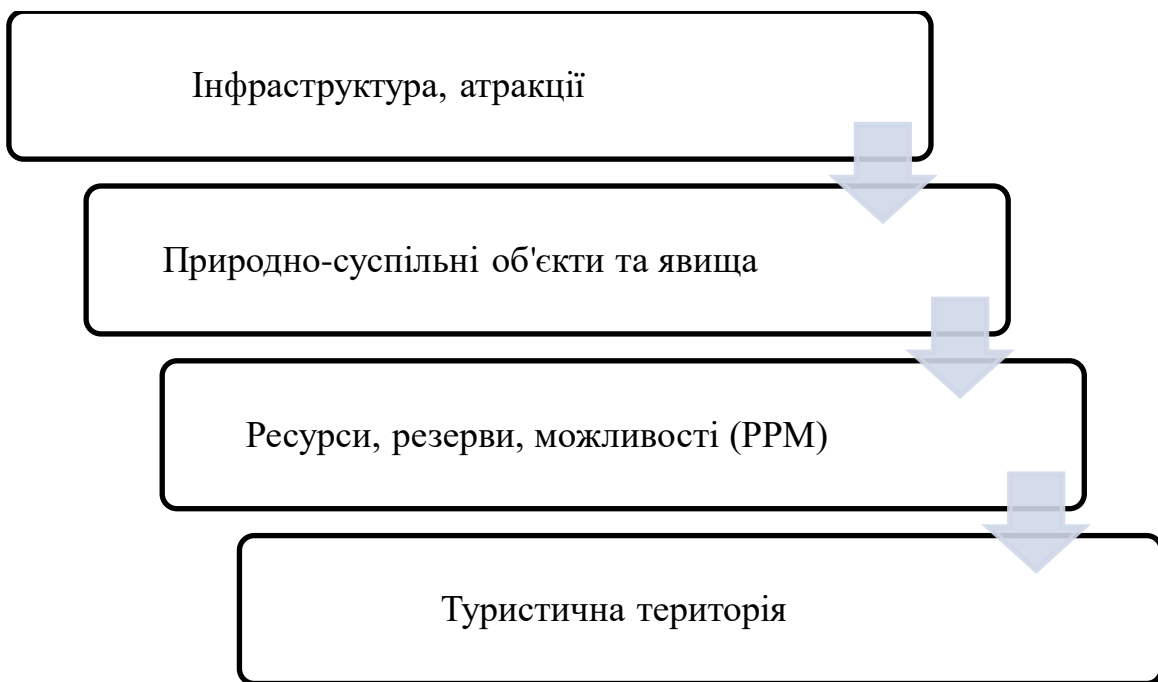

Рисунок 1.2 – Структура туристичного потенціалу території
Джерело: складено автором

Всесвітня туристична організація туристичний регіон визначає як місцевість, що у своєму розпорядженні має достатньо велику мережу спеціалізованих послуг, які необхідні для організації відпочинку, рекреації, та продаються туристу або їх групі виробником послуг [8].

Це визначення свідчить про те, що туристична територія є продуктом і конкурентоспроможним суб'єктом. Стратегічною ціллю місцевості як конкурентної одиниці є забезпечення конкурентоспроможності у довготривалому періоді і вона залежить від таких факторів:

- соціально-економічна система;
- туристична політика;
- державні інтереси;
- інтереси бізнесу, місцевого населення;
- зовнішній та внутрішній попит;
- наявні ресурсів, екологічна система [20].

Особливістю туристично-рекреаційної діяльності є те, що формування туристичної послуги для кінцевого споживача є ланцюгом створеної вартості (транспортні, медичні, розважальні послуги тощо), це передбачає значну кількість учасників туристичного ринку.

Тому споживач туристичної послуги розглядає її цінність з погляду комплексу та формує свої враження від відпочинку в цілому. Оскільки, з наявністю суттєвої кількості суб'єктів туристичного ринку та їх різним рівнем, діяльність за звичай не узгоджена, це приводить до зниження рівня цінності туристичного продукту. Падає привабливість місцевості, її конкурентоспроможність, і споживач туристичної послуги відмовляється її відвідувати знову. Рівень розвитку туризму на конкретній місцевості, конкурентоспроможність безпосередньо мають вплив на загальний рівень її розвитку [39].

Розгляд впливу детально відображено в Концепції сталого розвитку туризму, що представлена Всесвітньою туристичною організацією [8]. У цьому документі розглядається вплив на туристичний комплекс як функціонально-територіальної системи розвитку туристичної місцевості за певними напрямками.

1. Прямий вплив – туристичні витрати перетворюються на доходи туристичних суб'єктів господарювання, а це дає змогу розвитку

відтворювальних процесів (і на рівні туристичного оператора, і підприємств місцевості, підвключених до коопераційних зв'язків) та створення нової туристичної послуги, її продажу.

2. Непрямий вплив - внаслідок економічної діяльності суб'єктів господарювання, які працюють у туристичній сфері та сплачують податки, частина яких йде до бюджету міста, це дає можливість отримання мультиплікаційного ефекту для розвитку розширеного (відтворювального) процесу не тільки на рівні туристичної місцевості.

3. Вплив має переважно соціальний характер - розширений характер відтворювальних процесів на туристичній місцевості приводить до появи нових робочих місць, підвищення доходів у місцевого населення, і таким чином, спостерігається тенденція до підвищення рівня життя на певній території [9].

Розширене визначення туристичної території як вертикальної (галузевої) або горизонтальної (міжгалузевої) складової інтеграційних функціонально-територіальних систем надає можливість сформувати науково-методичну базу вивчення галузі туризму.

Туристичний потенціал певної території це суб'єктивна категорія, так як його цінність та величина залежать від мети його використання. Цілі залежать же від їх носіїв, яких у туристичній галузі можна розділити на три групи: туристи, підприємці та владу (громадськість) (рис. 1.2). З погляду першої групи туристично-рекреаційний потенціал об'єкта (або місцевості) розглядається з позицій його туристичної привабливості, здатності та результату задоволення потреб, які спонукали особу до подорожі.

Підприємці ж розглядають туристично-рекреаційний потенціал з позицій вигід організації та здійснення бізнесу, влада (громадськість) – можливостей розвитку та благополуччя місцевого населення тощо. У конкретних ситуаціях позиції суб'єктів системи можуть як збігатися, бути нейтральними або взагалі протилежними. Тому визначення і оцінка загального

туристично-рекреаційного потенціалу місцевості є складною науковою та практичною проблемою [10].

Для кожної із груп суб'єктів зазначені інтереси і є атракціями (рис. 1.2), що спонукають їх до дії. Як атракції можуть виступати окремо або в сукупності практично будь-які елементи та явища природи та суспільства, у тому числі й самі суб'єкти. Виходячи з функцій і значущості, атракції можна розділити на цільові (є метою і головним мотиватором діяльності), супутні (атракції короткочасного та поверхового інтересу, наприклад, широко використовуються для насичення програм перебування туристів), нав'язані (атракції, які не цікавлять суб'єкта, проте в силу обставин суб'єкт змушений ними орієнтуватися, наприклад, включення в пакет туру) і додаткові (що викликали інтерес у суб'єкта вже у процесі діяльності, наприклад, подорожі).

Говорячи про атракції, необхідно згадати і про таке поняття, як туристичне враження – це процес (переживання) та результат впливу (психічний та духовний «слід») на туриста комплексу фізичних, психічних та духовних його станів, що виникли або досягнуті ним у результаті туристської діяльності.

Туристичне враження загалом складається з багатьох компонентів і є суто суб'єктивним, оскільки залежить від особливостей сприйняття конкретної людини. Туристичні враження в сучасній туристській практиці все більше виступають як фундамент і орієнтир, тому і нову модель туристської економіки, що формується, нерідко називають економікою туристичних вражень.

Ресурси, резерви, можливості (РРМ) відносяться до двох сфер: природи та суспільства, на контакті яких формуються природно-суспільні елементи та явища (рис. 1.2).

Природні РРМ поділяються на:

- фізичні (атмосферно-кліматичні, геоморфологічні, гідрологічні, геологічні);
- біологічні (флористичні, фауністичні);

- біофізичні (грунтові, інші продукти взаємодії абіотичних та біотичних факторів);
- палеонтологічні;
- енергоінформаційні (енергетичні);
- комплексні (геосистеми різного рівня (від географічної оболонки до фації, поєднання окремих елементів природи)).

Громадські РРМ можна поділити на політико-правові, економічні, технологічні, соціальні, демографічні та культурно-історичні, інфраструктурно-комунікаційні. При контакті природи та суспільства формується така група елементів і явищ, як екологічні та природоохоронні, а природно-суспільні РРМ можуть набувати найрізноманітніших форм залежно від перетинаються РРМ природи та суспільства.

Наприклад, культурні ландшафти, території, що особливо охороняються, гідроспороди. Окремо варто виділити категорію туристської суперструктури (інфраструктури, створеної та орієнтованої на обслуговування туристів: розміщення, харчування, транспортна, виробничо-збутова, дозвілля, розваг, оздоровлення та ін.), яка є сукупністю організацій та установ сфери послуг, що забезпечують функціонування та розвиток туристичної сфери території. Туристична інфраструктура охоплює частину суспільної та природно-громадських сфер (рис. 1.2), крім того, може виступати і як атракції. Безпосередньо туристську інфраструктуру ділять на основну, додаткову, супутню та підтримуючу.

Основна інфраструктура необхідна надання основних туристських послуг, наприклад: розміщення, харчування, екскурсійних, транспортних послуг, послуг туристських фірм.

Додаткова інфраструктура забезпечує доповнення основних туристичних послуг, збільшує різноманітність туристської діяльності та дозволяє забезпечити підвищення якості всієї сукупності послуг, що надаються туристу: інформаційні, анімаційні, продаж сувенірної продукції тощо.

Супутня інфраструктура переважно орієнтована на обслуговування місцевого населення, проте завдяки туристам вона розширює свої функції та кількість споживачів, крім того, створює суттєві умови для перебування туристів у межах дестинації: торговельні, банківські, страхові, медичні, телекомунікаційні та інші установи; підтримуюча інфраструктура необхідна для підтримки функціонування основної та додаткової туристичної інфраструктури: наукові та освітні установи, органи управління туристською сферою, представництва іноземних держав (посольства, консульства тощо), органи безпеки та правопорядку, підприємства та мережі комунального обслуговування, транспорт, дорожнє господарство тощо [14].

Поряд із туристичною інфраструктурою варто відзначити підприємців та/або кадри, які у сучасних реаліях відіграють величезну роль, оскільки саме передовий досвід створення та забезпечення туристських послуг є основою конкурентоспроможності туристичних територій та об'єктів. Їхній творчий потенціал здатний перекрити значну кількість структурних прогалин у туристському потенціалі території, а креативність є основою формування нового та унікального туристичного продукту навіть на «порожньому місці».

Сама територія також виступає як специфічний ресурс, який структурно можна розділити на два класи: ресурси простору, які характеризуються певною метрикою та топологією та виражаються через відомі параметри площі, протяжності, форми; ресурси місцезнаходження по відношенню до інших об'єктів, фактично є категорії географічного положення. Вигідне географічне положення є важливим просторовим ресурсом, воно має інерцію або потенційну енергію, яка легко вивільняється і прискорює розвиток на второваних шляхах, але гальмує необґрунтовані новації [5].

Крім перерахованої класифікації РРМ їх можна підрозділити і з інших підстав, наприклад: за функціями, галузевою приналежністю, хронологічному, характеру використання, масштабам і т.д.

За генезою фактори та умови ділять на географічне положення, історичні, просторові, природні, економічні, політико-правові, екологічні,

медикосанітарні, демографічні, соціальні, культурні, інфраструктурні, технологічні, організаційно-управлінські, інноваційні та кадрове забезпечення.

За належністю до певної території фактори та умови можна поділити на внутрішні або ендогенні, зовнішні або екзогенні та внутрішньо-зовнішні або ендогенно-екзогенні. Їх можна також поділити на створюючі туристичні потреби і попит, на статичні та динамічні, на системоутворюючі та системоруйнуючі, позитивні, негативні та нейтральні, керовані, слабокеровані, некеровані, на латентні (приховані) та явні тощо [16].

Для того, щоб підвищити ступень конкурентоспроможності регіонального туристичного ринку у довготривалій перспективі потрібно створення умов задоволення потреб споживачів.

Зміни у соціально-економічній системі України, посилення конкуренції, перехід до інтенсивного виду розширеного відтворення виробництва роблять потребу особи спонукальним мотивом до здійснення туристичної діяльності. Під туристичними потребами розуміють такі потреби, які є націлені на відтворення фізичних, психічних, емоційних, інтелектуальних та духовних сил особи [18]. Їх виявлення та аналіз слід розглядати як із боку суспільних благ, групових (окремих груп), так і особистісних потреб.

Даний підхід надає можливість найбільш повно задовольняти потреби всіх рівнів споживачів, сформувавши відповідні умови для того, щоб потреба виникла, зацікавленості та мотиву у придбанні туристичної послуги завдяки сегментації ринку. Побудова конкурентоспроможних мотиваційних моделей у зв'язку з природою споживача слід базуватися на принципі управління інтересами (усвідомленими туристичними потребами) та керування через інтереси (основи мотивації).

На туристичні потреби, інтереси, мотиви, споживчі переваги, ставлення до рекреації та відпочинку суттєво впливає рівень розвитку соціально-економічної системи, культурні, історичні, релігійні традиції.

Туристичні потреби є складовими попиту на туристичну послугу. Конкурентний стан на туристичному ринку передбачає постійне створення конкурентних переваг, попередження, генерацію нових потреб.

Базуючись на потребах, виділяють сфери туристично-рекреаційної діяльності, які реалізуються підприємствами, що функціонують на туристичному ринку: лікувально-оздоровчі, спортивно-оздоровчі, культурно-пізнавальні, науково-освітні, посередницькі, інформаційні, сфера розміщення та харчування, логістика, комунікація, торгівля (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Взаємозв'язок потреб та ресурсів із суб'єктами туристичного ринку

Потреба	Ресурс	Суб'єкти туристичного бізнесу
Потреба у відтворенні фізичних та психологічних сил: лікування, реабілітація, захворювання, профоздоровлення	Лікувально-оздоровчий: санаторно-курортна діяльність, лікувально-реабілітаційна діяльність, лікувально-професійна діяльність	Санаторії, профілакторії, пансіонати з лікуванням, курортні поліклініки, бальнеологічні та грязелікарні тощо.
Потреба у фізичному розвитку, самоствердження, відтворення фізична та психологічна	Спортивно-оздоровчі: спортивні змагання, походи	Бази відпочинку, спортивні школи, стадіони, басейни спортивні об'єднання
Потреба у культурному розвитку, у зміні вражень, місць та духовному розвитку	Культурно-пізнавальні: історичний, етнографічний, екологічний, зелений, релігійний, ностальгічний, культурно-розважальний туризм	Екскурсійні бюро, туристичні агенти та туристичні оператори, театри, кіноконцертні зали, музеї, етнографічні організації, історико-культурні, природні заповідники
Потреба у розвитку, самореалізації	Науково-освітні: науковий, конгресний туризм	Галузеві асоціації, освітні заклади

Продовження табл. 1.1

Базові туристичні потреби	Розміщення	Готелі, пансіонати, бази відпочинку, кемпінги, мотелі, гуртожитки
	Харчування	Ресторани, кафе, їдальні
	Логістика	Транспортні перевізники, власний автопарк баз розміщення туристів, екскурсійні агенції, туристичні оператори
Потреби у спілкуванні, передачі та отриманні інформації, матеріальних цінностей	Зв'язок	Телефонні компанії, поштова служба, інтернет-провайдери, оператори мобільного та стільникового зв'язку тощо.
Потреби у збереженні приємних спогадів, придбанні необхідних речей для відпочинку	Торгівля	Підприємства оптової та роздрібної торгівлі
Потреби у галузевій кооперації, просуванні туристичного продукту	Посередницька, інформаційна діяльність	Туроператори, турагенти, туристичні інформаційні центри, рекламні агенства

Джерело: складено автором за [45]

Якісне задоволення туристичних потреб залежить безпосередньо від фактичного стану туристичних ресурсів на території, придатних для використання: природних і створених людиною.

До туристичних ресурсів відносять наступні.

Прямі:

а) природні: ландшафтно-кліматичні (кліматичні, пляжні), природно-ландшафтні, природно-лікувальні та гідромінеральні (бальнеологічні, фітолікувальні, бальнеогрязьові);

б) культурно-історичні:

Непрямі:

а) інфраструктурні (фінансові, трудові, інформаційні); матеріально-технічна база туристичного підприємств, підприємств ринкової інфраструктури, інфраструктури місцевості (регіону);

б) організаційно-економічні (нормативні, правові, урядові).

Відповідно до наведеної вище класифікації туристичних ресурсів можна виділити також дві групи видів туристичної діяльності:

– діяльність, яка реалізується підприємствами, установами, функціонуючі на туристичному ринку, та спрямовані на надання туристичних послуг, використовуючи прямі ресурси;

– діяльність, яка спрямована на створення умов для розвитку туризму, яка базуються на використанні непрямих туристичних ресурсів. Між попитом на туристичний продукт, заснованому на туристичних потребах та доході споживачів і наявністю туристичних ресурсів на території існує пряма залежність, яка виражена у формуванні елементів туристичного ринку [33].

Унікальні туристичні ресурси мають обмежене використання, це впливає на локальність туристичного ринку (екскурсійні пункти, туристично-екскурсійні центри, туристично-рекреаційні вузли) та його елементів, які формують свою діяльність на основі даних ресурсів.

Поширені, однотипні туристичні ресурси доступні для більшої кількості учасників туристичного ринку, це передбачає створення більших організаційних структур (курорти, курортні місцевості, райони, зони).

Так, функціонування туристичного ринку ґрунтується на взаємозалежності ринку виробника та ринку споживача. Елементи двох ринків, знаходяться у постійній взаємодії та створюють нові сегменти і розширюють можливості для вже існуючих.

Основною геопросторовою формою регіонального туристичного ринку є лінійно-мережева структура, що відтворює просторові відносини між

елементами ринків споживача та виробника, підприємствами та об'єкти транспортної інфраструктури.

Різноманітні туристичні потреби перетворюються у види споживчого попиту, формують сегменти споживчого ринку, які відображаються у територіальній спеціалізації, це дозволяє виділити різноманітність територіальних структур місцевого туристичного ринку. Кожна з цих структур ґрунтується на потребах, інтересах та стимулах споживачів та формується під впливом факторів [23].

Характерними рисами цієї форми територіальної структури є відсутність ієрархічності у межах структури, її дискретність та вибірковість. Структура належить до локальних сегментів туристичного ринку, який представлений унікальними (територіально віддаленими або рідкісними) туристичними ресурсами.

1.3 Резерви та можливості туристичної території Дніпропетровської області

Організація та функціонування туристичного ринку в Україні на сучасному етапі свідчить про помірний рівень конкуренції та не досконалу нерозвиненості ринку. Для туристичних місцевостей, які володіють розроповсюдженими туристичними ресурсами та мають високий рівень конкуренції, кооперації, а також достатню розвиненість ринкових відносин, характерне залучення до інтегрально-просторових структур.

До відмінних рис цієї форми організації територіальної структури відносять цілісність, диференційованість, різнорівневість, безперервність. Оскільки складові структури відносять до різних ієрархічних рівнів вони мають безпосередній вихід на інші функціональні напрямки. Зміцнення рівня конкурентоспроможності туристичного ринку певної місцевості пов'язують з оптимізацією просторових зв'язків, які повинні бути спрямовані на:

- на створення умов різноманітності та доступності туристичної послуги для споживачів, підвищення її якості за рахунок зменшення грошових та негрошових витрат споживачів;

- на створення сприятливих умов з боку інституційних структур для формування та розвитку туристичного ринку по відношенню до економіки загалом та туристичної економіки в регіоні зокрема;

- підвищення економічної ефективності діяльності виробника туристичних послуг [22].

На даний момент на українському туристичному ринку спостерігається:

- зміна структури туристично-рекреаційних потреб, з огляду на це, відбувається швидка сегментація ринку спожив;

- швидкий перехід до багаторівневої економіки туризму, підприємницький сектор швидко, на основі економічних відносин та ефективних механізмів;

- перехід до використання культурної спадщини та природних ресурсів на основі ефективних економічних відносин.

Концепція розвитку курортно-рекреаційної сфери в Україні має ґрунтуватися на таких принципах:

- формування та функціонування на основі інтегральної взаємозалежності виробників туристичних послуг в регіоні (туристичній території), діяльність яких безпосередньо або опосередковано пов'язана з економікою туризму та рекреації;

- діяльність виробників туристичної продукції ґрунтується на створенні для споживачів та учасників цінності на базі конкурентних переваг території;

- цілі та стратегія розвитку туристичної місцевості повинні відповідати національним інтересам країни;

- значна роль повинна належати збереженню екологічного балансу природних ресурсів, культурно-історичних, релігійних об'єктів на територіях рекреації;

– необхідним є створення координаційного дворівневого центру, головним завданням якого буде керування та координація на туристичній місцевості, і навіть, виконання посередницьких та маркетингових функцій, організація роботи і на державному рівні, і у приватному секторі [20].

Результат розвитку економіки туристичної місцевості – це організація та підтримка конкурентних переваг, досягнення вищого рівня конкурентоспроможності туризму та рекреації. Профіль території повинен бути спрямований на створення високорозвиненого торговельно-фінансового та туристично-рекреаційного центру національного або міжнародного значення, що надасть можливість для економічного розвитку в довготривалій перспективі.

Туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району наразі спирається на стратегічний розвиток туристичної галузі Дніпропетровської області. Тому більш детально розглянемо «Стратегію розвитку Дніпропетровської області до 2027 р.» за напрямом «Туризм» [44].

Розвиток туристичних послуг та їх інфраструктурне забезпечення є актуальним і важливим завданням, а також перспективою для Дніпропетровщини. Туристично-рекреаційний потенціал Дніпропетровської області представлений системою підприємств і закладів з організації надання туристичних послуг. За визначенням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, пріоритетними напрямками туризму в області, є наступні: промисловий, історичний, сільський, культурно-пізнавальний.

Ємність туристичної інфраструктури характеризується даними щодо фактичної кількості суб'єктів туристичної діяльності на території Дніпропетровської області, станом на 01.01.2018 р. становила більше 320 закладів, із них: 14 туристичних операторів та 312 туристичних агентів.

Загальний дохід суб'єктів туристичної діяльності Дніпропетровської області становив у 2019 р. 66,5 млн. грн, із них – більше 43 млн. грн було отримано туристичними агентами – фізичними особами-підприємцями. У 2020 році в області діяло більше 420 туристичних агентств та операторів

(порівняно 325 у 2018 році). Туристичними послугами котрих, впродовж звітного року скористалися більше 117 тис. осіб, що в 1,3 раза більше, ніж у 2018 році.

Туристично-рекреаційна інфраструктура Дніпропетровщини включає в себе понад 100 закладів, комфортних для оздоровлення, відпочинку та рекреації, більше 125 закладів із розміщення, широкий спектр культурно-дозвільних закладів. У районах області успішно функціонують 15 садіб зеленого сільського туризму. Під охороною держави в області знаходиться більше 6 тис. пам'яток культури та історії, серед них 23 – мають національне значення, функціонують більше 130 музеїв різної форми власності.

Основними проблемами розвитку туризму у «Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 р.» зазначені наступні:

1. У результаті проведення соціально-економічного аналізу було виявлено, що в Дніпропетровській області є ряд проблем, які пов'язані з розвитком туристичної діяльності. І з метою забезпечення успішності реалізації цієї цілі були запропоновані такі завдання:

1. D.1. Побудова туристичних кластерів.

1. D.2. Розвиток зеленого, промислового, подієвого, історичного, екстремального, фольклорного видів туризму тощо.

1. D.3. Розвиток туристичної інфраструктури.

Заплановано отримати наступні результати:

- створення привабливого іміджу Дніпропетровської області з точки зору туризму для місцевого населення, громадян України та іноземних туристів;

- створення ефективних умов для активного промосування області серед гостей; створення інформаційної бази даних з об'єктами туризму.

2. Одна з найбільш важливих проблем для мешканців високопромислових міст Дніпропетровської області – це відсутність екологічно чистих та безпечних територій для відпочинку, що призводить до збільшення кількості захворювань, неблагополучній криміногенній ситуації,

психічних розладів та інших негативних факторах. Для поліпшення умов якості життя місцян слід створити для них не тільки комфортні робочі місця, але й можливість активного відпочинку, дозвілля та рекреації.

Для успішності реалізації цієї операційної цілі пропонуються вирішення таких завдань:

2. D. 1. Розвиток туристично-рекреаційних територій навколо великих промислових міст.

2. D. 2. Розвиток екологічно чистих сільських районів.

Заплановано отримати наступні результати:

– організація території для відпочинку мешканців міст області та поліпшення екологічної безпеки у сільській місцевості;

– підвищення бюджету сільських територій від надання послуг з сільського зеленого туризму;

– отримання позитивної динаміки статистики у великих промислових містах та екологічно забруднених районах щодо захворювань та тривалості життя [31].

Виконаємо подальший аналіз напрямків зміцнення туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району, розглянувши комплекс завдань зі Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 р., а саме: D.1. «Розвиток рекреаційних територій навколо великих промислових міст», і також «Посилення економічної конкурентоспроможності Дніпропетровської області».

Таблиця 1.3 – Програма 1. зі Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 р. «Посилення економічної конкурентоспроможності регіону».

Напрямок 1. D. Розвиток туристичної індустрії

Завдання стратегії	Реконструкційні роботи у санаторії «Курорт Орлівщина»
Завдання з Національної стратегії розвитку регіонів, якому відповідає технічне завдання	1.1 Забезпечити розвиток інфраструктури та цифрової трансформації регіонів.

Продовження табл. 1.3

	1.2 Підвищення привабливості територій з точки зору вкладення інвестицій, максимізація залучення інвестицій
Характеристика проблеми, на розв'язання якої націлено завдання стратегії	У недостатньому обсязі кількість якісних лікувальних, оздоровчих, рекреаційних та інфраструктурних об'єктів з надання послуг медичного туризму
Заплановані результати від реалізації проєкту на виконання завдання (кількісні)	Зростання туристичного потоку (за напрямком медичний туризм) не менше, ніж на 30%; збільшення кількості туристичних послуг не менше, ніж на 60%; збільшення суми податкових надходжень (туристичний збір)
Заплановані результати від реалізації проєкту на виконання завдання (якісні)	Підвищення якості туристично-рекреаційної послуги
Основні заходи для виконання завдання	Реконструкційні роботи у приміщенні поліклініки; будівельні роботи (SPA-центр); інфраструктурне облаштування території санаторію; встановлення професійного обладнання; створення та забезпечення роботи туристичного інформаційного центру
Обсяг фінансування завдання, тис. грн., у т.ч.:	46000
з інших джерел фінансування (інвестиційні ресурси)	46000

Джерело: складено автором за [44]

Курорт займає площу 5,32 га, на якій розмістилися шість спальних корпусів з індивідуальними зонами відпочинку, їдальня, клуб, паркова зона з

дитячою, баскетбольною і футбольною майданчиками. На території берегової зони знаходиться затишний ресторан з прекрасним видом на річку Самара.

Повною мірою розвинена інфраструктура курорту: працює аптека, перукарня, кафе, пункт прокату, пральня, дитячий майданчик з анімацією, цілодобова охорона і медичні пости. Транспорт відвідувачі можуть залишати на автостоянці, територія якої обладнана відеоспостереженням і технічними засобами захисту.

Транспорт відвідувачі можуть залишати на автостоянці, територія якої обладнана відеоспостереженням і технічними засобами захисту.

Особливістю санаторію є наявність відділення естетичної терапії, в якому проводяться заходи по загальному оздоровленню організму, по нормалізації ваги та корекції фігури. В процесі лікування кваліфіковані фахівці навчають вас принципам правильного харчування й основам здорового способу життя.

Крім лікування лікування та відпочинку в санаторії ми пропонуємо послуги з проведення весільних свят, корпоративних подій, конференцій та семінарів, — для цього є зал, обладнаний проекторами, розрахований на різну кількість учасників.

За офіційними даними Державного комітету статистики України, санаторій "Курорт Орлівщина" визнаний кращим серед санаторно-курортних установ України і отримав статус "Підприємство року 2010", а мінеральна вода «Новомосковська» внесена в кадастр мінеральних вод України в 1998 році.

Проект за напрямком 1.D. Розвиток туристичної території «Розбудова санаторію «Курорт Орлівщина», більш детально розглянемо в третьому розділі кваліфікаційної роботи магістра, як реалізація цього технічного заходу може вплинути на підвищення туристичного потоку та зміцнення туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району.

Висновки до розділу 1

На основі проведених досліджень у першому розділі кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки:

1. Туристичний потенціал території - це наявність у нього можливостей до розвитку туристичної індустрії та отримання від її функціонування позитивного соціально-економічного ефекту та підвищення рівня туристичної привабливості цього регіону; туристський потенціал території – це сукупність ресурсів, які у його розпорядженні з метою організації туристської діяльності.

2. Туристичний потенціал території – це складна, організована, динамічна система, що формується з безлічі елементів, що у взаємозв'язку та взаємодії і виконують різні функції у процесі створення та надання туристського продукту необхідної кількості та якості та у терміни, визначені ринком.

3. Оскільки туристичний потенціал території є системою, відповідно, їй притаманні такі властивості будь-якої системи, як цілісність, ємерджентність та подільність елементів. Разом про те туристичному потенціалу притаманні особливі характеристики.

4. Автором кваліфікаційної роботи магістра запропоновано класифікацію туристичного потенціалу за такими ознаками: за рівнем агрегованості оцінки, за змістом, у міру реалізації, за джерелами формування, за видом навантаження на туристський об'єкт або місцевість для використання її в подальших дослідженнях з розробки методики оцінки туристичного потенціалу з метою формування стратегії розвитку туристичної діяльності біля певних регіонів.

5. Туристично-рекреаційний потенціал місцевості – це межа людських знань про найбільш ефективне використання всіх ресурсів, резервів та можливостей у найбільш ідеальних умовах для організації та реалізації туристичної діяльності за умови максимального задоволення потреб суб'єктів, що пов'язані з данним процесом, збереженні природних ресурсів та навколишнього середовища.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НА ТЕРИТОРІЇ НОВОМОСКОВСЬКОГО РАЙОНУ

2.1 Аналіз соціально-економічного потенціалу Новомосковського району

Новомосковський район (Дніпропетровська область), утворений у 1923 р. Сучасна площа Новомосковського району складає 1991 км² (більше 199 тис. га.) На 1 січня 2020 року проживало 75,266 тис. осіб.

Кордони Новомосковського району простягаються на 263 кілометри. З півночі район межує з Харківською областю, а на сході з Юр'ївським та Павлоградським районами, на півдні з Синельниківським та Дніпропетровським, а на заході з Магдалинівським.

На території Новомосковського району розташовано 58 населених пунктів, створена 1 міська, 3 селищних та 8 сільських рад, у складі:

1. Губиниська селищна територіальна громада.
2. Личківська сільська територіальна громада.
3. Магдалинівська селищна територіальна громада.
4. Новомосковська міська територіальна громада.
5. Перещепинська міська територіальна громада.
6. Піщанська сільська територіальна громада.
7. Черкаська селищна територіальна громада.
8. Чернечинська сільська територіальна громада.

Новомосковський район багатий на лісні ресурси 23478 гектарів, водне господарство покриває понад 7 тис. гектарів.

На території Новомосковського району протікають р. Самара, Самарчук, Оріль, Багата, Кільчень, Підпільнянка, Татарка тощо.

На півночі району проходить 30 км канал Дніпро–Донбас, а на заході канал Фрунзеської зрошувальної системи.

Район також багатий на корисні копалини. Освоєно газове родовище (Багатське), розвідані великі запаси коксівного вугілля, нафти, високоякісної мінеральної води біля озера Солоний лиман (с. Новотроїцьке).

Адміністративним центром району є місто Новомосковськ, яке розташоване на півночі Дніпропетровської області, знаходиться на відстані 28 км до обласного центру м. Дніпро. Межує з Піщанською та Губинською громадами Новомосковського району та Підгороднянською громадою Дніпровського району.

Адміністративний центр: м. Новомосковськ

Площа громади: 36 км²

Наявне населення: 70230 осіб.

Земельний фонд:

- сільськогосподарські угіддя – 0 га;
- землі промислові – 440,5 га;
- землі громадської забудови – 590,2 га.

Основні показники:

1. Доходи міського бюджету – 304455300 грн.
2. Доходи на одного мешканця – 4335 грн.

Економіка м. Новомосковськ формується за рахунок підприємств (установ), що представляють різні види економічної діяльності. За обсягами реалізованої продукції та кількістю суб'єктів господарювання м. Новомосковськ має позитивну динаміку. Обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання в місті у 2021 р. склад 12,5 млрд грн., що становить 2% від регіонального рівня.

Ключовою галуззю економіки м. Новомосковськ є промисловість, яка формує майже 60% надходжень місцевого бюджету. Структура підприємств за видами економічної діяльності представлена на рис. 2.1.

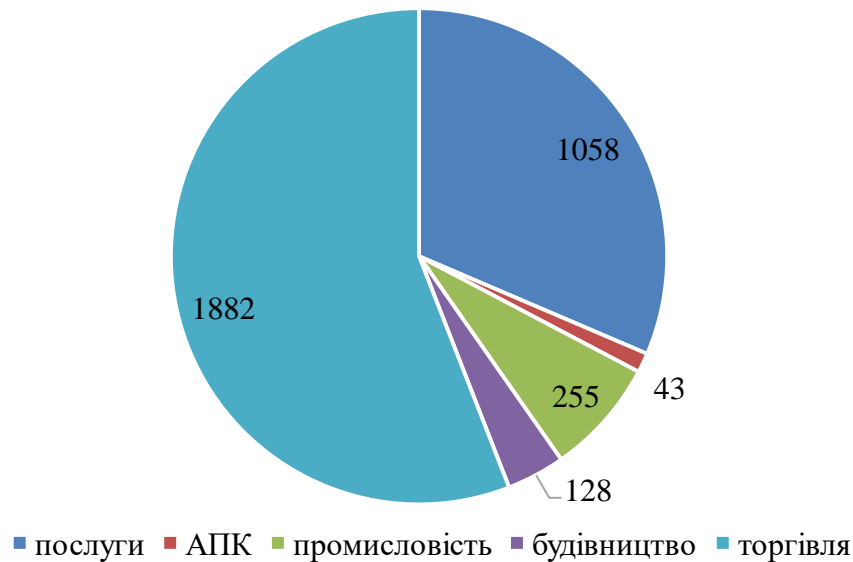

Рисунок 2.1 – Структура підприємств за видами економічної діяльності
Джерело: сформовано автором за [29]

Транспортна інфраструктура

Автомобільні дороги: Е50 «Україна-Росія-Норвегія»

Е105 «Франція-Німеччина-Україна»

Автостанції:

- Новомосковськ-1, за адресою: вул. Стрілкової Девізії 1-а;
- Новомосковськ-АС2, за адресою: Сучкова, 34;
- Новомосковськ-АС3, за адресою: вул. Гетьманська, 34.

Залізничні вокзали:

Новомосковськ-Дніпровський (вузлова пасажирсько-вантажна станція),
за адресою: вул. Ковальова, 5/1.

Найближчі аеропорти:

- м. Дніпро (40 км);
- м. Запоріжжя (102 км).

Річковий транспорт:

Перевалка вантажів обсягом до 3000 т/день (ТОВ «Пристань
Новомосковськ»), за адресою: вул. Лісна, 38.

Кадри:

- економічно активне населення складає 59% (41485 осіб);
- безробітні 3,9% (1620 осіб);
- середня заробітна плата у 2022 р. складає 12590 грн.

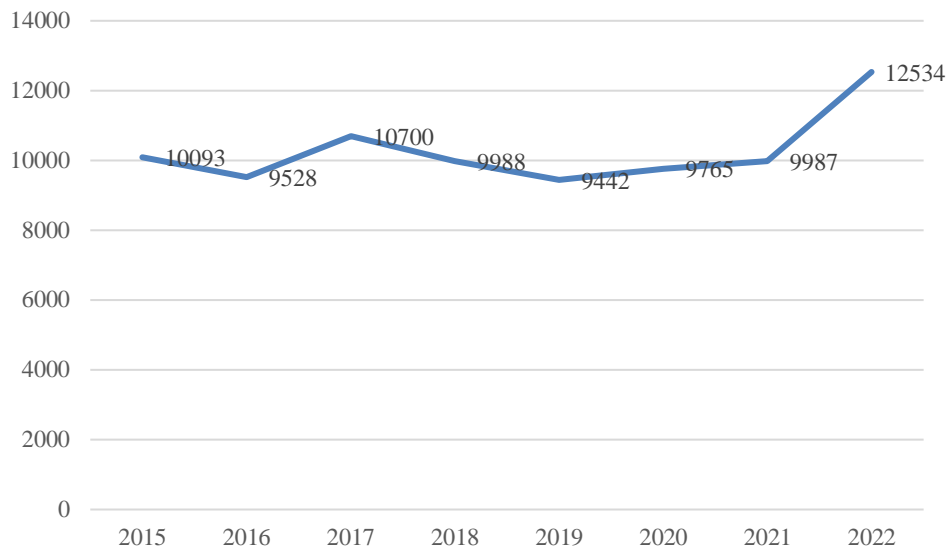

Рисунок 2.2 – Динаміка чисельності працюючих на основних підприємствах м. Новомосковськ

Джерело: сформовано автором за [29]

Рівень підготовки професійно-кадрового складу, зайнятого у промисловості туризму м. Новомосковськ, на високому рівні. Кількість людей, зайнятих на ринку надання туристичних послуг досягає 50 осіб, а якщо враховувати кількість робочих місць, що надаються суміжними з туризмом сферами, ця цифра збільшується в 10 разів, досягаючи позначки 500 робочих місць.

Проте в місті немає середньо-спеціальних освітніх установ, які здійснюють підготовку кадрового персоналу готелів, гідів – екскурсоводів, які мають знання як про регіон, так і з іноземними мовами, відсутня система післявузівської перепідготовки кадрового складу.

Загальна кількість підприємств, що надають послуги колективного розміщення у м. Новомосковськ, на кінець 2022 року становила 12 одиниць,

кількість місць у яких перевищила 400 ліжко-місць. Кількість розміщених у 2022 році становила 10 тис. осіб.

На підставі даних статистики міста, можна простежити стрибкоподібний розвиток готельної інфраструктури: з 2015 по 2021 р. темпи зростання коштів розміщення збільшилися майже вдвічі, проте ці темпи скоротилися. Причина такого стрибкоподібного зміни кількості готельних підприємств у тому, що, по-перше, поява нових підприємств розміщення сконцентровано, переважно, у Новомосковському районі, а по-друге, скороченням числа туристичних баз відпочинку в інших, менших і віддалених до Новомосковська містах.

За кількістю розміщених осіб та наданим обсягом платних послуг на підприємствах колективного розміщення м. Новомосковськ займає 3 позицію рейтингу серед міст Дніпропетровської області, будучи лідером з надання послуг розміщення в Новомосковському районі.

За рівнем комфорту та обслуговування в готелях м. Новомосковськ займає позицію лідера серед багатьох міст Дніпропетровської області. У місті представлені наступні готельні підприємства – «Наш готель» (50 номер), Центральний (35 номерів), «Релакс» (60 номерів), Турист (25 номери), Новий (45 номерів). Всього готелі в місті рівня «три зірки».

Стан сфери ринку готельних послуг м. Новомосковськ не повною мірою відповідає перспективному туристичному потоку. Розвиток готельної інфраструктури є однією з пріоритетних завдань розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, оскільки саме вони беруть він основне навантаження з обслуговування організованих туристичних груп.

Система маркетингового просування регіонального туристського продукту на українському та обласному ринках, навпаки, активно розвивається. Головною установою, що займається цими питаннями, є Управління культури, спорту та туризму Новомосковського виконавчого комітету.

2.2 Сучасний стан туристичної діяльності у Новомосковському районі

Місто Новомосковськ пов'язане з історією українського славетного козацтва. Ця земля – це свідок значних історичних подій, обрядів та звичаїв. Наразі туризм і світ – це невід'ємні частини. У сучасному темпі економічного розвитку потреби у відпочинку та оздоровленні, особливо пов'язаного з подорожами, швидко перейшли в життєву необхідність. До основних передумов розвитку туризму відносять також і підвищення культурного рівня, що спонукає людей до пізнання, ознайомлення з життєвими позиціями, культурою та побутом українського народу. По мірі розвитку туризму формується і індустрія туризму.

Для розвитку туризму необхідна розвинута мережа готельних комплексів, різноманітні види товарів, послуг, що будуть задовольняти потреби, як мешканців міста, так і туристів. Сьогодні Новомосковський район має ще не потужну інфраструктуру для прийому туристичних потоків. Недостатньо розвинений ринок туристичних продуктів, який заважає Новомосковському району посісти гідне в туристичній системі, як перлині Самарського краю в туристичній мережі України [29].

Розвиток туризму та його інфраструктурне забезпечення наразі є актуальним питанням і важливою перспективою для Новомосковського району.

Туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району є системою закладів і підприємств з організації надання туристичних послуг. Функції з керування, організації та координування туристично-рекреаційної діяльності покладено на структурний підрозділ Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської міської ради.

За визначенням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України пріоритетними напрямками туризму та рекреації у районі є наступні: промисловий, сільський, культурно-пізнавальний, історичний. Але, разом з

тим, останнім часом в районі почали набувати розвитку також й інші види туризму:

- екологічний (зелений) – локації у громадах Новомосковського району;
- спортивний (індивідуальні або командні спортивні ігри, відвідування спортивних заходів, змагання, тренування);
- подієвий (мистецькі, культурні, історичні, спортивні, громадські та інші події);
- релігійний (паломницький, відвідування унікальних архітектурних пам'яток, прийом священнослужителів);
- лікувально-оздоровчий (об'єкти інфраструктури надання лікувально-рекреаційних послуг);
- навчальний (короткострокові навчальні програми, тренінги);
- природничий – об'єкти природно-заповідного фонду місцевого (державного) значення;
- етнографічний – осередки народної української творчості у громаді);
- урбаністичний – об'єкти та комплекси західноєвропейської архітектури;
- патріотичний – виставки [29].

Туристична інфраструктура характеризує наступні дані про кількість суб'єктів туристичної діяльності на території Новомосковського району, станом на 01.01.2023 р. складала 10 закладів, із них: 1 туристичний оператор та більше 10 туристичних агентів.

Загальний дохід суб'єктів туристичної діяльності Новомосковського району становить більше 3000 тис. грн, із них – більше 1500 тис.грн було отримано туристичними агентами – фізичними особами-підприємцями.

Пріоритетним напрямком розвитку туристичної діяльності є важливий чинник утворення додаткових робочих місць у громадах та підвищення авторитету району в Дніпропетровській області [37].

Основною метою є створення умов для розвитку туристичної діяльності, яке сприятиме підвищенню обсягів податкових надходжень до бюджету та створенню нових робочих місць для мешканців громади.

Протягом 2021 р. було затверджено більше 30 цільових місцевих програм, у т.ч. в напрямку розвитку туризму чотири.

Програма з розвитку туристичної діяльності у Новомосковському районі була розроблена з ціллю відродити туризм та рекреацію в районі та перетворити їх у популярні види відпочинку. Щоб їх привабливість була не тільки в пізнавальному і розважальному аспекті, але й саме надійному засобу фізичного закалювання, розвитку і оздоровлення в будь-якому віці.

Очікування від реалізації програми: створення потужної туристичної галузі, збереження історико-культурної спадщини, піднесення духовного потенціалу суспільства.

Туризм у Новомосковському районі може стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення місцевого бюджету податковими надходженнями, створення нових робочих місць у громадах, як потужний засіб духовного та культурного виховання громадян району, відтворення їх трудового потенціалу.

Головне призначення комплексу з розвитку туризму в місті та районі орієнтовано на відтворення народних промислів, що дасть можливість відвідувачам безпосередньо приймати участь у історичних традиціях Самарського козацтва та українського народу загалом. Комплекс туристичного розвитку буде центром духовного відродження, провідних традицій козацтва, надасть можливість поєднати історію із сучасністю і повне уявлення про матеріальну і духовну культуру українського народу.

Тематичні заходи будуть відповідати вимогам шкільної освітньої програми, деталізувати і поширювати знання школярів з таких навчальних предметів, як історія, література, екологія, народознавство, православ'я.

Пріоритети розвитку туристичної діяльності:

- створення потужної туристичної сфери як вагомого джерела бюджетних податкових надходжень;
- сприяння поширенню позитивного іміджу міста та району за кордоном;
- презентація туристично-рекреаційного потенціалу міста та району на виставках різних рівнів, участь у конгресах, форумах та конференціях;
- інформаційне забезпечення діяльності у сфері туризму через поширення інформації про можливості туристичних послуг завдяки мережф Інтернет та виготовлення рекламних матеріалів, у т.ч. друкованих (буклетів, довідників);
- створення та просування бренду міста та району в сфері туризму та рекреації;
- використання засобів масової інформації, соціальних мереж для популяризації бренда міста та району;
- залучення громадськості до процесу створення конкурентоспроможної туристичної послуги.

Необхідно зазначити, що місто та район не має високої туристичної привабливості, але він є перспективним для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму за окремими напрямками.

Все це свідчить про зацікавленість місцевих органів у розвитку туристичної галузі у регіоні.

Критерії досягнення розвитку туризму:

- підвищення іміджу міста Новомосковськ серед мешканців України та іноземних громадян;
- створення бази даних об'єктів туризму;
- формування попиту на туристичні послуги;
- підвищення обізнаності потенційних відвідувачів міста;
- збільшення кількості відвідувачів міста з метою туризму;
- збільшення кількості позитивних відгуків туристів [29].

Таблиця 2.1 – Перелік цільових програм з розвитку туризму в м. Новомосковськ

№ з/п	Назва програми	Термін дії програми
1	Програма охорони, збереження та використання об'єктів культурної спадщини м. Новомосковська	2021-2025 рр.
2	Програма розвитку туризму на 2014-2022 р.р.	2014-2022 рр.
3	Програма «Екологічне здоров'я мешканців м. Новомосковська»	2020-2023 рр.
4	Програма «Зелене майбутнє м. Новомосковська»	2020-2023 рр.

Джерело: складено автором за [29]

Проведемо оцінку обсяг та динаміка туристичних прибуттів до м. Новомосковськ за останні 5 років (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Оцінка обсягу та динаміки туристичних прибуттів до Новомосковського району у 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Туристичний потік, осіб, в т.ч.:	12534	13065	6754	243	4635
- внутрішні туристи	11657	12020	6416	236	4403
- іноземні туристи	877	1045	338	7	232
Мета подорожі:					
- рекреаційно-лікувальний	9526	10060	5268	182	3430
- культурно-пізнавальний	2381	2744	1216	56	695
- інші цілі	627	261	270	5	510
Середня кількість днів перебування	13	17	13	16	14
Витрати туристів, тис.грн.	219345	189443	91179	3280,5	85748

Джерело: складено автором за [46]

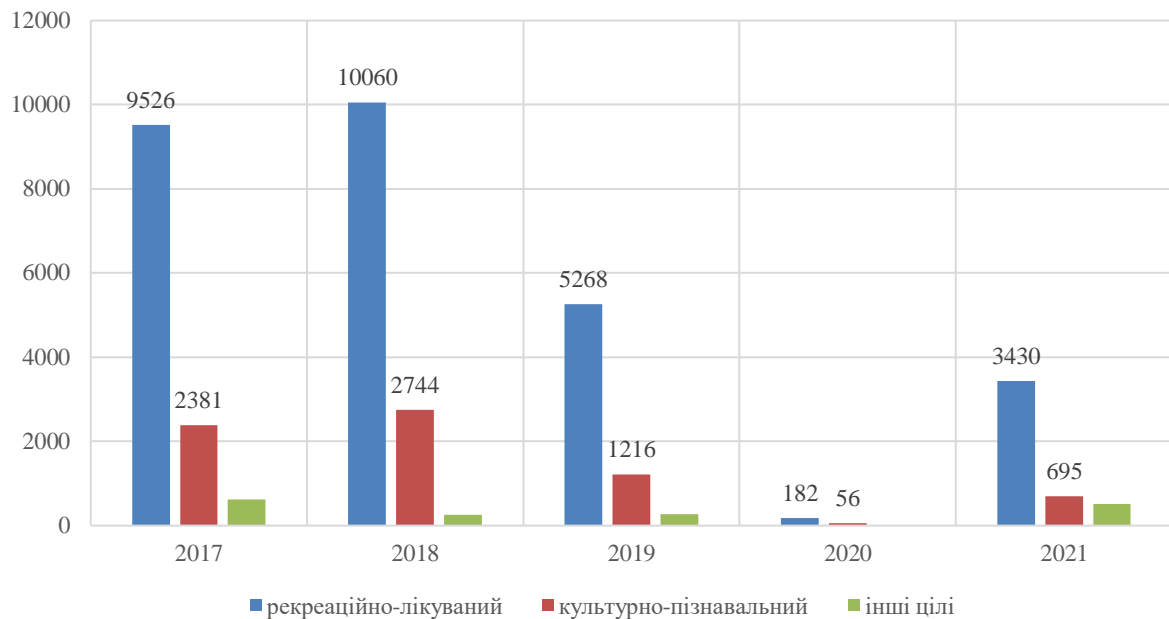

Рисунок 2.3 – Кількість туристів за метою подорожі до Новомосковського району

Джерело: сформовано автором за [46]

Проаналізуємо сезонність туристичних послуг у Новомосковському районі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Сезонність туристичних послуг у Новомосковському районі у 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Туристичний потік, осіб, у т.ч.:	12534	13065	6754	243	4635
- грудень-лютий	877	1045	405	12	417
- березень-травень	1504	1829	1013	36	742
- червень-серпень	9526	9799	5066	175	3291
- вересень-листопад	627	392	270	19	185

Джерело: складено автором за [46]

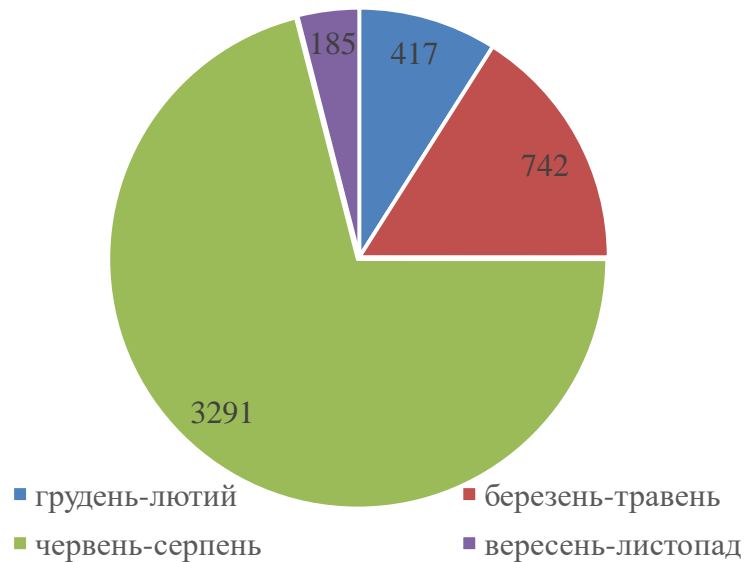

Рисунок 2.4 – Кількість туристів за сезонами на території Новомосковського району

Джерело: сформовано автором за [46]

Як видно з рисунку 2.4 туристичні послуги у Новомосковському районі є сезонними, найбільша кількість туристів приходиться на червень-серпень, найменша на вересень-листопад.

Новомосковський район має певний потенціал для туризму та рекреації. Основні туристично-рекреаційних резервів, які можуть бути привабливими для відвідувачів у цьому районі:

1. Природні пам'ятки - в районі є кілька природних заповідників та парків, де можна насолоджуватися природнім ландшафтом. Наприклад, в районі знаходяться ліси, степи, річки чи озера, які можуть бути привабливими для любителів активного відпочинку, піших прогулянок або водних видів спорту.

2. Культурно-історичні місця - історичні пам'ятки, музеї, церкви та архітектурні споруди можуть бути цікавими для туристів, які цікавляться культурою та історією регіону.

3. Розваги та спорт - можливості для активного відпочинку, такі як велосипедні маршрути, туристичні маршрути, спортивні заходи, риболовля, катання на лижах у зимовий період тощо.

4. Місцеві заходи та фестивалі - організація місцевих заходів, фестивалів та святкувань може створити додаткову привабливість для туристів і залучити нових відвідувачів до району.

5. Гостинність та культура місцевого населення - можливості для взаємодії з місцевими жителями, ознайомлення з їхніми традиціями, культурою та кухнею.

Для залучення туристів із різних міст Дніпропетровської області та підвищення привабливості туристичних резервів Новомосковського району можуть бути важливими ініціативи з реклами, розвитку інфраструктури та створення умов для комфортного перебування відвідувачів.

2.3 Аналіз туристичного потенціалу Новомосковського району

Умови організації туристичної діяльності на сучасному етапі вимагають здійснення комплексної оцінки туристичних ресурсів – це стане об'єктивною базою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу. Більш того, всебічно та грамотно проведений комплексний аналіз може та має стати основою для розробки та реалізації ефективного механізму використання всіх туристичних ресурсів, а також можливості для обґрунтованого використання принципу платності під час природокористування.

Не маючи відповідної системи оцінки набагато ускладнюється розробка ефективних та результативних механізмів управління розвитком туристичної діяльності, і навіть здійснення контролю над усіма наслідками туристичної діяльності – від економічних до соціальних та екологічних [17].

Оцінку туристичного потенціалу Новомосковського району будемо здійснювати за наступним алгоритмом (рис. 2.5).

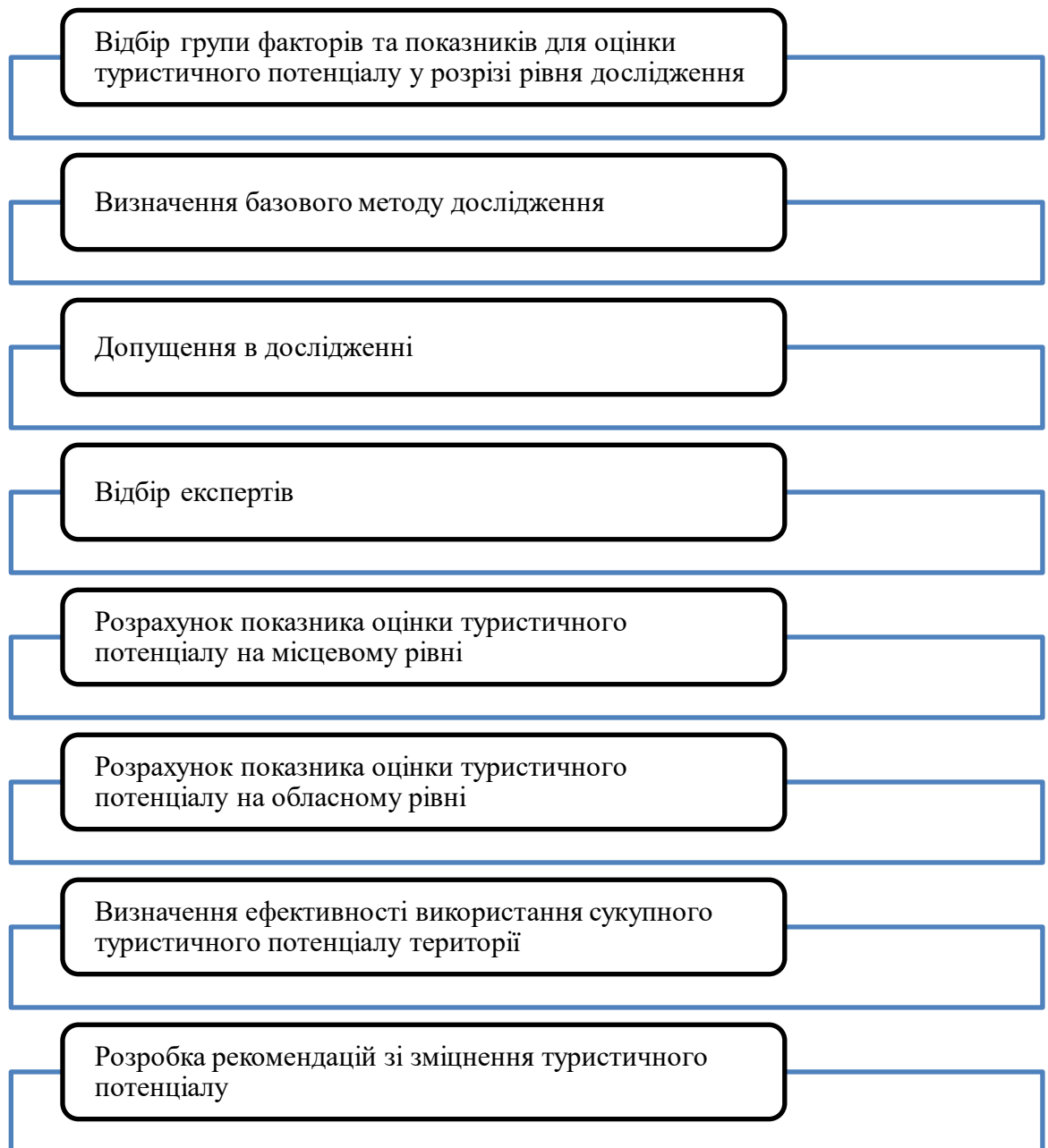

Рисунок 2.5 – Алгоритм оцінки туристичного потенціалу території

Джерело: побудовано автором

Слід зазначити, що для туристичної сфери, основною продукцією є послуги, а найважливішими ресурсами, що відображають потенціал, є репутація міста (району) та досвід у надання туристичних послуг.

Це особливо важливо в умовах мінливого зовнішнього середовища, коли постійно змінюється ринковий попит, зменшується активність туристичних потоків, розширюються сфери застосування інформаційно-комунікаційних

технологій у галузі туризму, підвищується значимість репутації та рівень надання взятих на себе послуг окремими суб'єктами галузі [2].

Такий показник, як репутація і повноцінність виконання взятих на себе зобов'язань і формують критерій вартості іміджу суб'єктів індустрії туризму, що надають суттєвий вплив на вибір споживача, коли за інших рівних умов споживачі віддають перевагу тій або іншій місцевості, суб'єкту туристичної галузі [8].

Для оцінювання використання та розвитку туристично-рекреаційного потенціалу міста (района) будемо використовувати модель, що врахує такі фактори та складові:

- основний туристичний продукт м. Новомосковськ (адміністративного центру району);
- супутній та додатковий туристичний продукт міста;
- розширений туристичний продукт міста.

Слід обов'язково врахувати і проведення результатів оцінки цих факторів:

- потенціал міста (району) на рівні дестинацій;
- шкалу потреб відвідувачів регіону;
- репутаційний потенціал місцевості (дестинації);
- рівень довіри до туристичного продукту [3].

Такі дослідження, як правило, є локальними, що характеризують потенціал та ресурси території, що не передбачають порівняння отриманих індикаторів з показниками інших регіонів, а органи місцевого самоврядування проводять дані оцінки для обґрунтування прийнятих стратегій та концепцій розвитку туризму.

За даними Додатків А, Б, В кваліфікаційної роботи магістра проведемо оцінку туристично-рекреаційного потенціалу у місті. Для оцінки потенціалу наведемо за кожним критерієм числову 5-бальну шкалу, де за «1» приймемо мінімальне значення, за «5» приймемо максимальне значення.

Таблиця 2.4 – Аналіз основного туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Оцінка
Туристичні атракції	Які комерційні туристичні атракції є у місті? Яка цільова аудиторія?	4
Культурні та некомерційні атракції	Чи наявні театральні групи або музичні колективи? Чи відвідують місто артисти? Чи є аматорські або професійні арт- та анімаційні команди.	3
Історичні місця та пам'ятники	Чи є у місті історичні місця, важливі пам'ятники, музеї. Чи є відомі люди мешканцями міста? Чи є у місті архітектурна спадщина?	5
Розваги	Чи є у місті нічні клуби? Який особливий вид розваг у місті? Які розваги для людей з різним стилем життя? Чи є розваги для родин із дітьми?	4
Спорт	Чи є спортивні команди, які грають у молодшій або вищій лізі. Чи має місто команди вболівальників?	4
Шопінг	Чи є торговельні центри, спеціалізовані, антикварні та букіністичні крамниці.	3
Загальна оцінка		23
Максимальна оцінка		30
Використання потенціалу		77%

Джерело: розроблено автором

На рис. 2.6 візуально представимо кількісну оцінку основного туристичного продукту м. Новомосковськ.

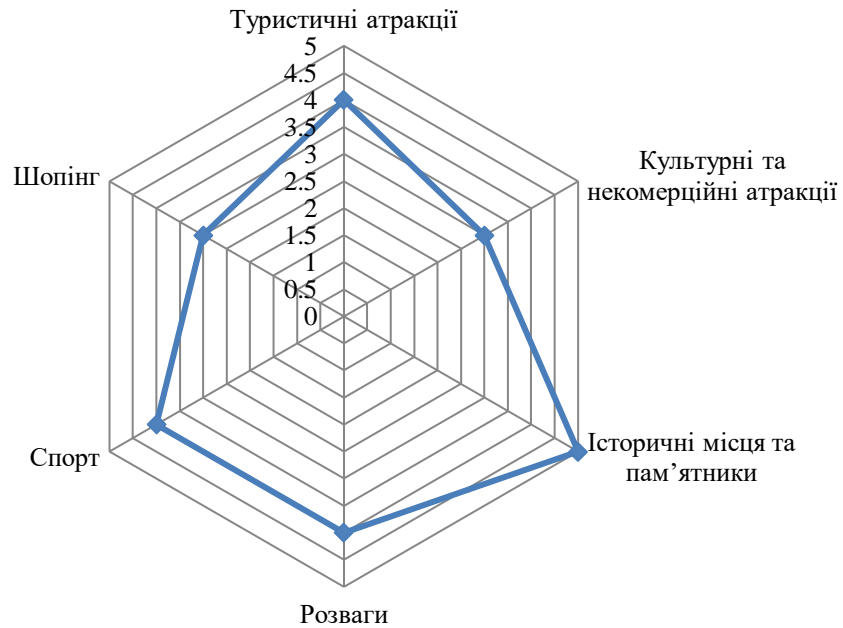

Рисунок 2.6 – Кількісна оцінка основного туристичного продукту в м. Новомосковськ

Джерело: побудовано автором

Інфраструктура – це важлива складова туристично-рекреаційного потенціалу, яка включає стан дорожньо-транспортної мережі, комунікацій району, наявність і технічне оснащення туристичних споруд.

Таблиця 2.5 – Аналіз супутнього та додаткового туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Оцінка
Сувеніри, тури, екскурсії	Чи наявні продукти, які призначенні для задоволення спеціального інтересу з боку туристів, які приїхали з метою споживання основного туристичного продукту? Чи є диференціація цін на сувенірну продукцію?	2
Ресторани	Чи є заклади ресторанного господарства з різним меню? Чи надається послуга харчування різним сегментам туристів?	4

Засоби розміщення	Чи достатня кількість засобів розміщення для задоволення потреб туристів різних сегментів?	3
Транспорт	Рівень організації транспортного сполучення між автовокзалом або залізничним вокзалом і центром міста та засобами розміщення. Розклад руху громадського транспорту.	4
Інші послуги	Чи є можливість взяти автомобіль в оренду, технічні сервіси автомобілів. Чи існує можливість для туристів відвідування релігійних обрядів? Яка якість роботи органів правопорядку.	4
Загальна оцінка		17
Максимальна оцінка		25
Використання потенціалу		68%

Джерело: розроблено автором

На рис. 2.7 візуально представимо кількісну оцінку супутнього та додаткового туристичного продукту м. Новомосковськ.

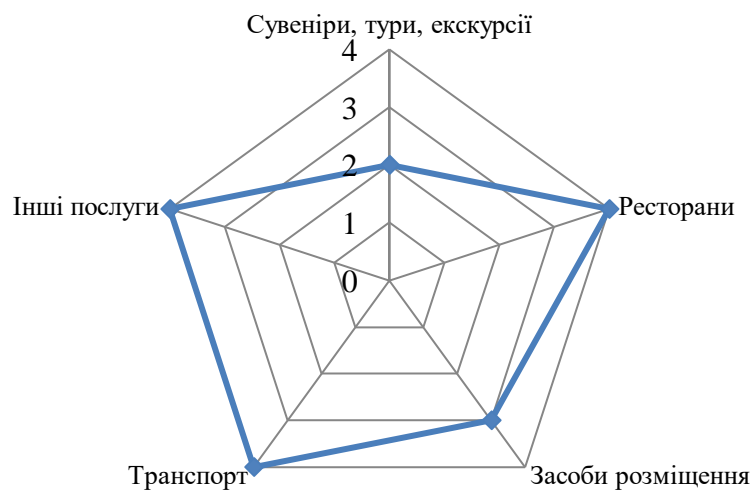

Рисунок 2.7 – Оцінка супутнього та додаткового туристичного продукту в м. Новомосковськ

Джерело: побудовано автором

Таблиця 2.6 – Аналіз розширеного туристичного продукту м.Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Оцінка
Вулиці та тротуари	Оцінка чистоти вулиць та тротуарів, стану і рівня освітленості, дизайну вуличної ілюмінації. Чи є місця відпочинку, лавочки?	4
«Жива» спадщина	Чи присутні у місті релігійні та етнічні групи населення. Чи спілкується населення міста іншими мовами (рівень володіння англійською мовою)?	4
Благоустрій вулиць	Оцінка стану і достатності урн, банкоматів, чи є інформаційні кіоски для іноземних туристів.	4
Будівлі	Оцінка стану будівель, наявність та рівень ландшафтного дизайну, озеленення, міської скульптури. Чи існує у місті позначки архітертурних споруд історичного значення? Чи є назви вулиць, перекладені іноземною мовою.	4
Магазини	Оцінка стану фасадів крамниць, привабливість їх вітрин. Дотримання крамницями режиму роботи. Оцінка якості та кількості зовнішньої реклами	4
Безпека	Чи є патрулювання вулиць представниками правоохоронних органів.	4
Люди	Рівень дружелюбності до туристів. Чуйність до проблем туриста	5
Парки та доріжки для прогулянок	Чи наявна інформація для туристів, які мають потребу зайняття спортом на відкритому повітрі? Чи існує прокат човнів, катамаранів, велосипедів, самокатів?	3
Загальні	Наявність місць паркування. Наявність громадських туалетів тощо	3
Загальна оцінка		35
Максимальна оцінка		45
Використання потенціалу		77%

Джерело: розроблено автором

На рис. 2.8 візуально представимо кількісну оцінку розширеного туристичного продукту м. Новомосковськ.

Згідно з табл. 2.4, 2.5, 2.6 найбільш важливим пріоритетом для туристичного потоку до Новомосковського району є покращення факторів «Інституційна структура» - це транспортні комунікації, готельна індустрія, мережі туристичних операторів, громадське харчування, туристичні агентств, екскурсійні послуги, об'єкти спортивного та ділового призначення.

Проведено оцінку інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району, згідно експертної оцінки працівників Управління культури, спорту та туризму виконавчого комітету Новомосковської міської ради, застосуємо такі вагові коефіцієнти: для основного туристичного продукту – 0,65, для супутнього та додаткового туристичного продукту – 0,23, розширеного туристичного продукту – 0,12.

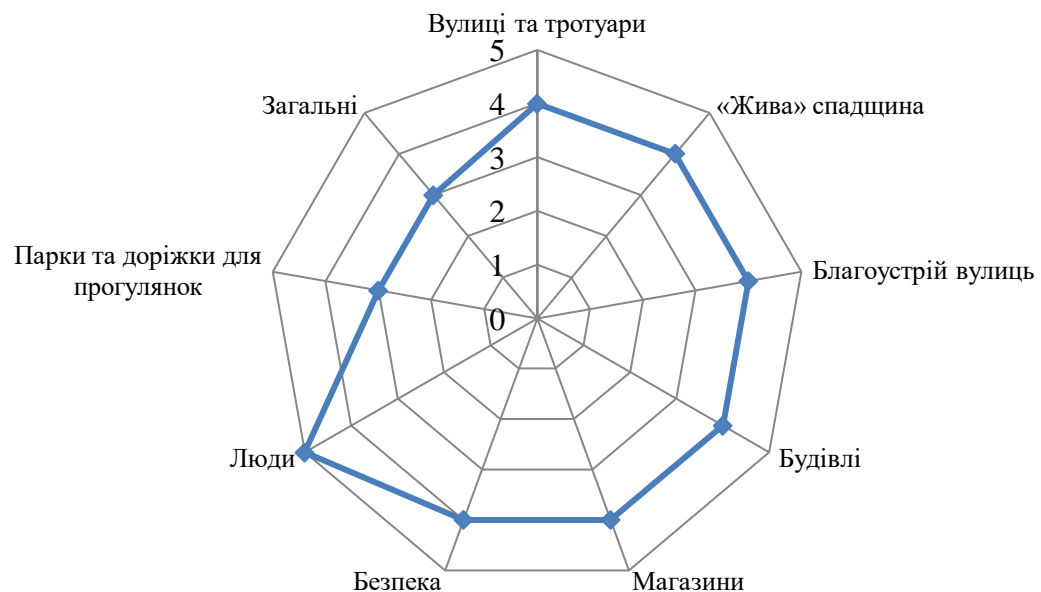

Рисунок 2.8 – Оцінка розширеного туристичного продукту

Джерело: побудовано автором

Таблиця 2.7 – Інтегральна оцінка туристичного потенціалу м. Новомосковськ

Складова потенціалу	Ваговий коефіцієнт	Бальна оцінка	Оцінка з врахуванням вагового коефіцієнту
Основний туристичний продукт	0,65	23	15,0
Супутній та додатковий туристичний продукт	0,23	17	3,9
Розширений туристичний продукт	0,12	35	7,0
Разом	1,0		23,1

Джерело: розраховано автором

Інтегральна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу аналізованої місцевості враховуючи важливість та вираженість за 20 факторами склав – 23,1. Розрахована інтегральна оцінка свідчить про те, що:

- по-перше, дійсний рівень розвитку туристично-рекреаційного потенціалу міста та району задовольняє туристичні потреби в різній мірі;
- по-друге, майже всі чинники туристично-ресурсного потенціалу міста потребують підвищення якості, оскільки інтегральна оцінка далека від максимального 30,7 балів.

Відповідно, приходимо до наступного висновку, що туристично-рекреаційний потенціал є і ресурсом, і резервом розвитку туризму місцевості. Більш того, туристичний потенціал різних місцевостей (регіонів) має свою вартісну оцінку, якою можна маніпулювати у напрямку підвищення цінності та важливості тих або інших туристичних та рекреаційних ресурсів регіону.

Незважаючи на те, що оцінка туристичного потенціалу за даною методикою застосовується досить широко, слід зазначити, що вона не є

досконалою. Останнім часом з'явилися варіанти вдосконаленої методики, доповненої за рахунок інструментарію, який отримав назву «соціальна фізика». Цей підхід дозволяє розрахувати як кількісні суб'єктивні показники генетичного аналізу, а й врахувати чинники «точок тяжіння» туристів, які можуть бути досить різноманітними – від ціннісного ціноутворення та цінності туристичних ресурсів для туристів до комунікативної активності регіону.

Дослідники та практики позитивно оцінюють, наприклад, методику, що дозволяє оцінити збалансоване використання туристичних ресурсів регіону на основі гравітаційного моделювання з прогнозуванням туристичної активності регіону.

Так, автор роботи [33], досить переконливо довів, що гравітаційні моделі базуються на наступному припущенні: обсяги туристичних потоків між територіями прямо пропорційні і обернено пропорційні відстанню між ними:

$$E_{ij} = k * \frac{M_j m_i}{D_{ij}^2}, \quad (2.1)$$

де, M_j – ступінь атрактивності регіону для туристів (ступінь концентрації туристів на об'єктах регіону, які використовуються для туризму та рекреації);

D – відстань між регіонами, виражена в одиницях геодезичного відстані, тимчасовому чи вартісному еквіваленті;

k – коефіцієнт пропорційності, в залежності від можливих напрямків туризму.

Розрахуємо гравітаційну модель м. Новомосковськ для туристів з м. Дніпро.

M_j – $10000/36=277$ осіб/км² (на 36 км² за рік приїджає 10000 туристів);

D – відстань між м. Новомосковськ та м. Дніпро 32 км;

k – коефіцієнт пропорційності приймемо рівний 2 (культурно-пізнавальний, природно-рекреаційний).

$$E_{ij}=2*277/32*32=0,54$$

Гравітація туристів з м. Дніпро до м. Новомосковськ достатньо сильна.

Щодо забезпеченості ресурсами, то цей показник є константою конкретного регіону. Однак такі показники, як ступінь привабливості регіону (території), їх місце у системі переваг для туристів з різних країн та регіонів.

Ще однією складовою туристичної «маси» є кількісно-якісні характеристики номерного фонду об'єктів розміщення, що знаходяться в регіоні є невід'ємною частиною регіонального туристичного продукту. Зазначимо, що аналізований параметр є важливим елементом туристичної пропозиції, похідної від попиту і безпосередньо впливає на нього.

Результати виконаних дослідження надали можливість підтвердити те, що елементи системи пропозицій не надають вигід туристичній території, якщо вони не корелюються з добре адаптованою інфраструктурою та супутніми туристичними послугами.

Для отримання комплексного уявлення про стан сфери туризму та рекреації в місті Новомосковськ та Новомосковському районі, на основі проведеного аналізу наявних туристично-рекреаційних ресурсів слід визначити сильні та слабкі сторони галізу туризму, а також знайти потенційні можливості та загрози. Для цього буде використаємо метод SWOT-аналізу (табл. 2.8).

SWOT – аналіз – це здійснення метод стратегічного планування, мета якого – це виявлення сильних та слабких сторін внутрішнього середовища туристично-рекреаційної території, а також зовнішніх можливостей та загроз.

Для виконання цього аналізу було використано данні, отримані під час підготовки попередніх розділів кваліфікаційної роботи. Подальші результати аналізу будуть використовані в проєктній частині роботи.

Сприятливість кліматичних умов визначає позасезонність туристичного продукту, що дає можливість розвитку як літніх, так і зимових видів

відпочинку. До основних слабких сторін сфери туризму є невідповідність послуг міжнародним стандартам, неефективна маркетингова стратегія, наслідком чого є низький рівень інформованості про туристичні можливості міста та району.

Таблиця 2.8 – SWOT-аналіз туристичної діяльності Новомосковського району та міста Новомосковськ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>привабливість природних умов та можливості розвитку велотуризму, водного, зеленого сільського туризму, екстремального та пригодницького відпочинку; наявність численних пам'яток культури, історії та архітектури;</p> <p>готовність населення міста та району до здійснення туристичного бізнесу; збереження сільських традицій, культури, етнографічної спадщини; різних рекреаційних ресурсів та цікавих екскурсійних об'єктів;</p> <p>ресурси природні та еколого-рекреаційні; потужність санаторно-лікувальної бази; низький рівень забруднення навколишнього середовища.</p>	<p>низький рівень маркетингової активності туристичної сфери; туристичні маршрути розроблені в недостатній кількості; недостатній рівень надання послуг готельним господарством; неточності у інформаційному забезпеченні для туристів, у тому числі відсутність в місті (районі) вказівних знаків на вулицях; а також відсутність рекламно-інформаційної продукції на іноземній мові.</p>
Можливості	Загрози
<p>застосування ефективної маркетингової стратегії (програм); вихід з місцевими туристичними продуктами на міжнародний ринок та збільшення аудиторії на вітчизняному ринку; покращення рівня обслуговування туристів і рекреантів; покращення професійного рівня обслуговуючого персоналу; створення нових робочих місць (через розвиток зеленого сільського туризму);</p>	<p>недосконале законодавство; відсутність регулюючих документів, які б нормували діяльність власників сільських садиб; обмеженість фінансування з місцевого (державного) бюджету; недооцінка важливості туризму та рекреації для розвитку міста (регіону);</p>

<p>включення певних об'єктів природи, культури та архітектури до екскурсійних маршрутів районного, обласного, міжнародного та загальнодержавного значення; відновлення культури, традицій, звичаїв, обрядів, національних ремесел та кухні українського народу; розширення асортименту туристичних послуг; розробка нового туру або вдосконалення вже існуючого; урізноманітнення послуг на діючих туристичних об'єктах.</p>	<p>недостатній рівень співпраці органів влади та державних підприємств і установ, представників приватного сектору та громадських організацій; низький рівень підготовки кадрів.</p>
--	--

Джерело: складено автором

Характерний для міста Новомосковськ та Новомосковського району високий рівень індустріалізації сприяє зміцненню інвестиційної привабливості району та соціально-економічного рівня, що має позитивний вплив і на сферу туризму.

Туризм та території міста Новомосковськ та Новомосковського району має всі можливості стати потужним джерелом надходження коштів, а також розширення сфери зайнятості місцевого населення, покращення обслуговування громадах та удосконалення інфраструктури місцевості.

Висновки до розділу 2

На основі проведених досліджень у другому розділі кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки:

1. За визначенням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України пріоритетними напрямками туризму та рекреації у районі є наступні: промисловий, сільський, культурно-пізнавальний, історичний. Але, разом з

тим, останнім часом в районі почали набувати розвитку також й інші види туризму:

- екологічний (зелений) – локації у громадах Новомосковського району;
- спортивний (індивідуальні або командні спортивні ігри, відвідування спортивних заходів, змагання, тренування);
- подієвий (мистецькі, культурні, історичні, спортивні, громадські та інші події);
- релігійний (паломницький, відвідування унікальних архітектурних пам'яток, прийом священнослужителів);
- лікувально-оздоровчий (об'єкти інфраструктури надання лікувально-рекреаційних послуг);
- навчальний (короткострокові навчальні програми, тренінги);
- природничий – об'єкти природно-заповідного фонду місцевого (державного) значення;
- етнографічний – осередки народної української творчості у громаді);
- урбаністичний – об'єкти та комплекси західноєвропейської архітектури;
- патріотичний – виставки.

2. Новомосковський район має певний потенціал для туризму та рекреації. Основні туристично-рекреаційних резервів, які можуть бути привабливими для відвідувачів у цьому районі:

- природні пам'ятки - в районі є кілька природних заповідників та парків, де можна насолоджуватися природнім ландшафтом. Наприклад, в районі знаходяться ліси, степи, річки чи озера, які можуть бути привабливими для любителів активного відпочинку, піших прогулянок або водних видів спорту;
- культурно-історичні місця - історичні пам'ятки, музеї, церкви та архітектурні споруди можуть бути цікавими для туристів;
- розваги та спорт - можливості для активного відпочинку, такі як велосипедні маршрути, туристичні маршрути, спортивні заходи, риболовля, катання на лижах у зимовий період тощо;

- місцеві заходи та фестивалі - організація місцевих заходів, фестивалів та святкувань може створити додаткову привабливість для туристів і залучити нових відвідувачів до району;

- гостинність та культура місцевого населення - можливості для взаємодії з місцевими жителями, ознайомлення з їхніми традиціями, культурою та кухнею.

3. Інтегральна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу аналізованої місцевості враховуючи важливість та вираженість за 20 факторами склав – 23,1. Розрахована інтегральна оцінка свідчить про те, що:

- по-перше, дійсний рівень розвитку туристично-рекреаційного потенціалу міста та району задовольняє туристичні потреби в різній мірі;

- по-друге, майже всі чинники туристично-ресурсного потенціалу міста потребують підвищення якості, оскільки інтегральна оцінка далека від максимального 30,7 балів.

4. Характерний для міста Новомосковськ та Новомосковського району високий рівень індустріалізації сприяє зміцненню інвестиційної привабливості району та соціально-економічного рівня, що має позитивний вплив і на сферу туризму.

Туризм та території міста Новомосковськ та Новомосковського району має всі можливості стати потужним джерелом надходження коштів, а також розширення сфери зайнятості місцевого населення, покращення обслуговування громадах та удосконалення інфраструктури місцевості.

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯМ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НОВОМОСКОВСЬКОГО РАЙОНУ ДЛЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

3.1 Напрями розвитку туристичної діяльності у Новомосковському районі

Мета економічної підсистеми туризму у місті Новомосковськ та Новомосковському районі – це створення конкурентоспроможної туристичної сфери, котора здатна до саморозвитку та забезпечення реалізації окрім економічних, а також соціальних, екологічних, культурних та інших цілей туристичної системи [48].

Розвиток туризму сприяє розвитку суміжних сфер, відповідно можна відмітити, що він дає можливість отримати мультиплікативний ефект економіки на території міста Новомосковська та Новомосковського району, зокрема:

- сприяння розвитку спорту як окремої галузі;
- стимулювання розвитку засобів розміщення та харчування;
- збільшення завантаження засобів розміщення та харчування, що призведе до зростання доходів на цих підприємствах, а також розширить їх інвестиційні можливості;
- сприяння досягненню цілей політики місцевої влади щодо функціонування інфраструктури. Кошти, що будуть отримані від туризму, будуть спрямовуватися на будівництво та реконструкцію автомобільних доріг, розвитку систем комунікації та організацію дорожнього сервісу;
- безпосередній вплив на збільшення доходу від роздрібної торгівлі та обсягів реалізації сфери послуг;
- вплив на соціальну складову у місті Новомосковськ та Новомосковському районі (збільшення числа робочих місць серед місцевих

мешканців, зростання доходів населення, підвищення якості життя населення);

- раціоналізація природокористування;
- відновлення фізичного та психічного здоров'я людини;
- інфраструктура, яка створюється для розвитку туризму, може бути задіяна як для потреб туристів, так і для потреб місцевого населення;
- генерація туризмом вторинного попиту на товари та послуги (мультиплікативний ефект), який можливо отримати за рахунок швидкості обороту туристичних витрат.
- отримання додаткових фінансових ресурсів за рахунок надходжень податків до місцевого бюджету, які за їх цільового використання можуть бути націлені на збереження історико-архітектурних пам'яток, благоустрій міста [10].

Для розвитку туристичної діяльності протягом всього року на території міста Новомосковськ та Новомосковського району можна запропонувати на наступний рік (2024 р.) за умови припинення військового стану наступні заходи (Додаток Г).

Економічна ефективність від туристично-рекреаційної діяльності означає отримання вигаду від організації туризму в масштабах міста (району), туристичного обслуговування населення, виробничо-обслуговуючого процесу туристичних компаній.

Економічна ефективність туристично-рекреаційної діяльності є складовою загальної ефективності суспільної праці та виражається певними критеріями та показниками. Проблему ефективності туризму доцільно розглядати за допомогою системного підходу, що передбачає встановлення різних показників та критеріїв для різних рівнів управління та певну ієрархію цілей та відповідних їм критеріїв оцінки ефективності [21].

Визначимо соціально-економічну ефективність заходів з розвитку туристичної діяльності у місті Новомосковськ та Новомосковському районі. Орієнтовні витрати на реалізацію запропонованих заходів (Додаток Г)

наведено у табл. 3.1, вони складають 6,5 млн.грн., з них інвестиційні витрати 5,0 млн.грн.

Згідно Стратегії розвитку Дніпропетровської області за напрямом «Туризм» до 2027 р., а саме розгляд задач у програмі 1. Посилення економічної конкурентоспроможності регіону. Проєкту напряму 1.D. Розвиток туристичної сфери: Розбудова санаторію ТОВ «Курорт Орлівщина» (Новомосковський район, Піщанська громада) [44]. Заплановані кілька показників у тому числі, що розвиток інфраструктури санаторію призведе до підвищення чисельності рекреантів на 15%, а це орієнтовно складає 100 осіб на рік.

Диверсифікація послуг у санаторії під час міжсезоння може стати ефективним способом підтримки та збільшення прибутковості. Наведемо основні напрямки, які можуть бути використані для розширення спектру послуг у цей період у ТОВ «Санаторій «Курорт Орлівщина»:

1. Медичні консультації та обстеження - пропонування послуг лікарської консультації, медичного огляду, скринінгу та діагностики для тих, хто шукає профілактичний огляд або лікування під керівництвом лікарів.

2. Оздоровчі програми - розробка програм з оздоровлення, які включають фізичні вправи, йогу, медитацію, масажі та інші техніки для покращення фізичного та психічного здоров'я.

3. Екскурсійні програми - організація екскурсій, вивчення місцевої культури, гідовані тури по цікавим місцям, активний відпочинок (піший туризм, велосипедні прогулянки тощо).

4. Культурні та творчі майстер-класи - проведення майстер-класів з малювання, виготовлення сувенірів, кулінарії, музики або танців для гостей, які цікавляться розвитком творчих навичок.

5. Курси навчання та семінари - організація навчальних курсів, тренінгів або семінарів з різних сфер, що можуть бути корисними для відпочиваючих (наприклад, кулінарні майстер-класи, курси масажу, лекції про здоровий спосіб життя тощо).

б. Спеціальні пропозиції для певних груп - створення спеціальних програм для пенсіонерів, сімей з дітьми, молоді, спортсменів чи будь-яких інших цільових груп.

Важливо ретельно дослідити ринок та потреби аудиторії, щоб вибрати та реалізувати найбільш ефективні ідеї диверсифікації послуг у період міжсезоння.

За опитуванням відпочиваючих у ТОВ «Санаторій «Курорт Орлівщина», яке провів автор кваліфікаційної роботи у Google Forms, 25% рекреантів залюбки провели би свій вільний час по закінченню медичних процедур, долучаючись до культурно-пізнавального туризму у місті Новомосковськ. Під час опитування також було з'ясовано, що рекреанти потенційно могли би бути учасниками туристичних заходів, що були заплановані у місті Новомосковськ на 2024 р. (Додаток Г).

Управлінню культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради [40] потрібно активізувати рекламно-інформаційну роботу у санаторії, щодо запрошення відпочиваючих до туристичних заходів, які організовані у місті Новомосковськ. Можна організувати трансфер - щоденно відправляти екскурсійний автобус с. Орлівщина – м. Новомосковськ об 16.00 та м. Новомосковськ – с. Орлівщина об 21.00.

Тобто тільки за рахунок підвищення чисельності рекреантів у санаторії «Курорт Орлівщина» та залучаючи їх до туристичних заходів міста, можна збільшити туристичний потік на:

– 500 осіб – це середня кількість рекреантів у санаторію, 25% є цільовою аудиторією, котра зацікавлена у таких культурно-пізнавальних заходах – 120 осіб.

– 750 осіб – це середня кількість рекреантів у санаторії після реалізації намічених заходів у Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 р., із них 25% – це цільова аудиторія, котра зацікавлена у таких заходах – 188 осіб.

Цю кількість рекреантів можна розрахувати як планове зростання туристичного потоку до Новомосковського району.

Прибуток від туристичної діяльності у Новомосковському районі до реалізації заходів складає $=3450 \cdot (1800 - 1500) \cdot 4 = 4140$ тис. грн.

Загальні витрати на організацію туристичних заходів $= 3450 \cdot 1500 \cdot 4 = 20700$ тис. грн.

Змінні витрати $= 1500 \cdot 3450 \cdot 0,65 \cdot 4 = 13455$ тис. грн.

Постійні витрати $= 20700 - 13455 = 7245$ тис. грн.

Таблиця 3.1 – Розрахунок економічної ефективності від розвитку туристичної діяльності у Новомосковському районі

Показник	Значення
Інвестиційні витрати (Додаток Д), тис.грн.	5000
Зростання туристичного потоку, у т.ч. рекреанти у санаторії після реалізації заходів, прописаних у Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2027 р., %	10
Кількість туристів у попередніх роках (довоєнний період), осіб (згідно інформації, наданої Управлінням культури, спорту та туризму Виконавчого комітету Новомосковської міської ради)	3500
Витрати туристів в середньому за добу, грн	1800
Період перебування на території Новомосковського району, днів	4
Витрати бізнес-структур туристичної індустрії за одну добу на одного туриста, грн., у тому числі	1500
- витрати (змінні), %	65
- витрати (постійні), %	35
Додатковий річний прибуток, тис.грн.	1138,5
Термін окупності інвестицій, років	4,5

Джерело: розраховано автором

Прибуток від здійсненої туристичної діяльності у Новомосковському районі до реалізації намічених заходів склав $=3450*1,1*1800*4-13455*1,1-7245 = 5278,5$ тис. грн.

Змінні витрати зміняться на відсоток зростання очікуваного доходу, а постійні залишаються на такому ж самому рівні.

Додатковий прибуток складе туристичної галузі $=5278,5-414,0=1138,5$ тис. грн.

Термін окупності інвестицій, націлених на розвиток туристичної діяльності у Новомосковському районі складе $5000/1138,5=4,5$ років.

Витрати на заходи з розвитку туристичної діяльності у місті Новомосковськ та Новомосковському районі представлені в Додатку Д.

Заходи з розвитку туристичної діяльності Новомосковського району можуть бути різноманітними та залежать від конкретного контексту, основні з них представлені вище націлені на:

1. Рекламу та маркетинг. Проведення рекламних кампаній, створення та підтримка туристичних веб-сайтів, участь у туристичних виставках та просування туристичного потенціалу Новомосковського району через соціальні мережі.

2. Розвиток інфраструктури. Вдосконалення та розширення транспортної мережі, будівництво та покращення готельних об'єктів, ресторанів, розважальних закладів, торгових центрів та іншої інфраструктури для зручності туристів.

3. Підтримка місцевої культури та традицій. Організація фестивалів, виставок, тематичних екскурсій, майстер-класів та інших подій, що показують місцеву культуру, традиції та народні ремесла.

4. Створення туристичних маршрутів. Розробка різноманітних маршрутів для різних типів туристів - культурних, пригодницьких, екологічних тощо, які охоплюють різноманітні види відпочинку та розваг.

5. Екологічно чистий туризм. Заходи для збереження природного середовища, підтримка екологічно чистих видів туризму (екотуризм, екскурсії у природні заповідники тощо).

6. Розвиток туристичної інфраструктури для активного відпочинку. Розвиток туристичної інфраструктури для любителів активного відпочинку (велосипедні маршрути, водні види спорту тощо).

7. Туристичні послуги для різних цільових груп. Створення спеціальних турів для пенсіонерів, сімей з дітьми, молоді, людей із обмеженими можливостями тощо.

8. Розвиток культурної та гастрономічної ідентичності. Пропаганда місцевої кухні та традицій, організація кулінарних екскурсій, фестивалів кухонь тощо.

Загальні витрати складають на запропоновані заходи, пов'язані з розвитком туризму та рекреації на території Новомосковського району складають 6544 тис.грн., у тому числі інвестиційні витрати 5000 тис.грн.

3.2 Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Новомосковського району внаслідок реалізації запланованих заходів

Провемо дослідження зміцнення туристичного потенціалу у м. Новомосковськ внаслідок реалізації запропонованих заходів. Для оцінювання потенціалу введемо для кожного критерію числову 5-бальну шкалу, де «1» – мінімальне значення, «5» – максимальне значення.

Таблиця 3.2 – Аналіз основного туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Оцінка
Туристичні атракції	Які комерційні туристичні атракції є у місті? Яка цільова аудиторія?	4

Продовження табл. 3.2

Культурні та некомерційні атракції	Чи наявні театральні групи або музичні колективи? Чи відвідують місто артисти? Чи є аматорські або професійні арт- та анімаційні команди.	4
Історичні місця та пам'ятники	Чи є у місті історичні місця, важливі пам'ятники, музеї. Чи є відомі люди мешканцями міста? Чи є у місті архітектурна спадщина?	5
Розваги	Чи є у місті нічні клуби? Який особливий вид розваг у місті? Які розваги для людей з різним стилем життя? Чи є розваги для родин із дітьми?	5
Спорт	Чи є спортивні команди, які грають у молодшій або вищій лізі. Чи має місто команди вболівальників?	4
Шопінг	Чи є торговельні центри, спеціалізовані, антикварні та букіністичні крамниці.	3
Загальна оцінка		25
Максимальна оцінка		30
Використання потенціалу		83%

Джерело: розроблено автором

На рис. 3.1 візуально представимо кількісну оцінку основного туристичного продукту м. Новомосковськ.

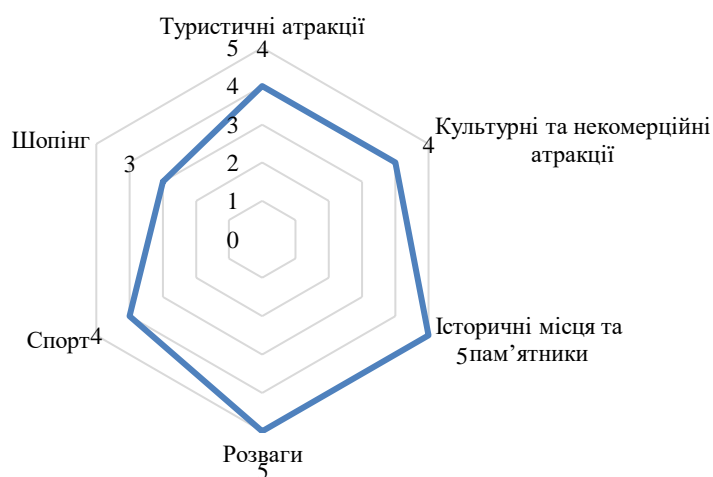

Рисунок 3.1 – Кількісна оцінка основного туристичного продукту в м. Новомосковськ після впровадження запропонованих заходів

Джерело: побудовано автором

Складова інфраструктури туристично-рекреаційного потенціалу включає якість дорожньо-транспортного покриття, мереж комунікацій району, наявність і технічне оснащення туристичних споруд.

Таблиця 3.3 – Аналіз супутнього та додаткового туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Оцінка
Сувеніри, тури, екскурсії	Чи наявні продукти, які призначенні для задоволення спеціального інтересу з боку туристів, які приїхали з метою споживання основного туристичного продукту? Чи є диференціація цін на сувенірну продукцію?	2
Ресторани	Чи є заклади ресторанного господарства з різним меню? Чи надається послуга харчування різним сегментам туристів?	4
Засоби розміщення	Чи достатня кількість засобів розміщення для задоволення потреб туристів різних сегментів?	3
Транспорт	Рівень організації транспортного сполучення між автовокзалом або залізничним вокзалом і центром міста та засобами розміщення. Розклад руху громадського транспорту.	5
Інші послуги	Чи є можливість взяти автомобіль в оренду, технічні сервіси автомобілів. Чи існує можливість для туристів відвідування релігійних обрядів? Яка якість роботи органів правопорядку.	5
Загальна оцінка		19
Максимальна оцінка		25
Використання потенціалу		76%

Джерело: розроблено автором

На рис. 3.2 візуально представимо кількісну оцінку супутнього та додаткового туристичного продукту м. Новомосковськ.

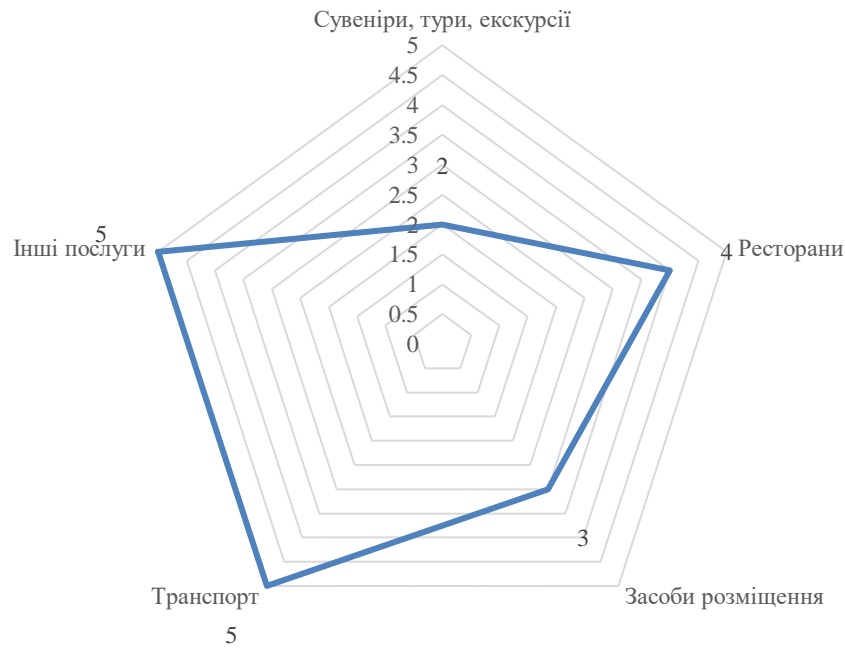

Рисунок 3.2 – Оцінка супутнього та додаткового туристичного продукту в м. Новомосковськ після впровадження запропонованих заходів

Джерело: побудовано автором

Таблиця 3.4 – Аналіз розширеного туристичного продукту м.Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Оцінка
Вулиці та тротуари	Оцінка чистоти вулиць та тротуарів, стану і рівня освітленості, дизайну вуличної ілюмінації. Чи є місця відпочинку, лавочки?	5
«Жива» спадщина	Чи присутні у місті релігійні та етнічні групи населення. Чи спілкується населення міста іншими мовами (рівень володіння англійською мовою)?	4
Благоустрій вулиць	Оцінка стану і достатності урн, банкоматів, чи є інформаційні кіоски для іноземних туристів.	5
Будівлі	Оцінка стану будівель, наявність та рівень ландшафтного дизайну, озеленення, міської скульптури. Чи існує у місті позначки архітектурних споруд історичного значення? Чи є назви вулиць, перекладені іноземною мовою.	4

Продовження табл. 3.4

Магазини	Оцінка стану фасадів крамниць, привабливість їх вітрин. Дотримання крамницями режиму роботи. Оцінка якості та кількості зовнішньої реклами	4
Безпека	Чи є патрулювання вулиць представниками правоохоронних органів.	4
Люди	Рівень дружелюбності до туристів. Чуйність до проблем туриста	5
Парки та доріжки для прогулянок	Чи наявна інформація для туристів, які мають потребу зайняття спортом на відкритому повітрі? Чи існує прокат човнів, катамаранів, велосипедів, самокатів?	3
Загальні	Наявність місць паркування. Наявність громадських туалетів тощо	4
Загальна оцінка		38
Максимальна оцінка		45
Використання потенціалу		84%

Джерело: розроблено автором

На рис. 3.3 візуально представимо кількісну оцінку розширеного туристичного продукту м. Новомосковськ.

Відповідно до таблиць 3.4, 3.5, 3.6 найважливішим пріоритетом для в'їзного туризму до м. Новомосковськ є вдосконалення факторів «Інституційна структура»: транспортні комунікації, готельна індустрія, громадське харчування, мережі туроператорів, турагентств, екскурсійні послуги, об'єкти ділового та спортивного призначення.

Інтегральний показник туристично-рекреаційного потенціалу міста Новомосковськ та Новомосковського району, згідно експертної оцінки працівників Управління культури, спорту та туризму виконавчого комітету Новомосковської міської ради, має такі вагові коефіцієнти: для основного туристичного продукту – 0,65, для супутнього та додаткового туристичного продукту – 0,23, для розширеного туристичного продукту – 0,12.

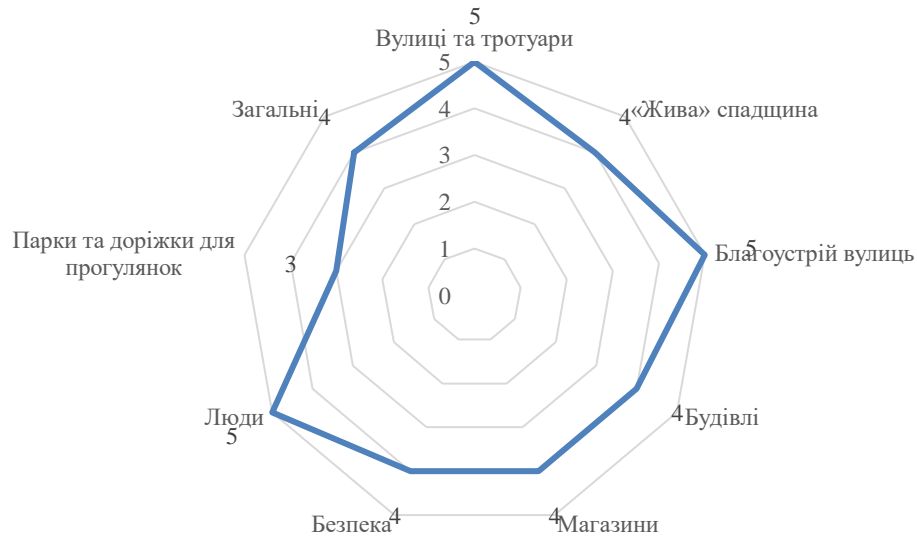

Рисунок 3.6 – Кількісна оцінка розширеного туристичного продукту м. Новомосковськ після впровадження запропонованих заходів
Джерело: побудовано автором

Таблиця 3.5 – Інтегральна оцінка туристичного потенціалу м. Новомосковськ після впровадження запропонованих заходів

Компонента потенціалу	Ваговий коефіцієнт	Бальна оцінка	Оцінка з врахуванням вагового коефіцієнту
Основний туристичний продукт	0,65	25	15
Супутній та додатковий туристичний продукт	0,23	19	5,7
Розширений туристичний продукт	0,12	38	3,8
Разом	1,0		24,5

Джерело: розроблено автором

Інтегральний показник туристично-рекреаційного потенціалу території міста Новомосковськ та Новомосковського району з урахуванням значимості та вираженості за 20 факторами був отриманий на рівні – 23,1, після

впровадження запропонованих заходів очікується його зростання і підвищення до рівня 24,5. Розрахована інтегральна оцінка відображає те, що:

- теперішній рівень розвитку туристично-рекреаційного потенціалу міста Новомосковськ та Новомосковського району в більшій мірі задовольняє потреби туристів, що прибули з різних регіонів;

- підвищення якості потребує менша кількість чинників туристичного потенціалу м. Новомосковська, так як інтегральні оцінки значно покращилися (максимально можливе значення – 30,7 балів).

Розрахуємо гравітацію туристів з м. Дніпро до м. Новомосковськ після впровадження запланованих заходів:

$M_j - 12000/36=333$ осіб/км² (на 36 км² за рік очікується, що буде відвідувати територію на 20% туристів більше, тобто 12000 туристів);

D – відстань між м. Новомосковськ та м. Дніпро 32 км;

k – коефіцієнт пропорційності приймемо рівний 3 (культурно-пізнавальний, природно-рекреаційний, діловий – з'являється зацікавленість з точки зору інвесторів).

$$E_{ij}=3*333/32*32=0,97$$

У випадку реалізації запропонованих заходів гравітація туристів з м. Дніпро до м. Новомосковськ зросте максимально.

3.3 Туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району як фактор інклюзивного розвитку

Туризм як вид економічної діяльності є галуззю інклюзивного розвитку території. Функціонування регіонального туристичного комплексу стимулює зростання різноманітних суміжних галузей, дозволяючи отримати значний мультиплікативний (економічний та соціальний) ефект, що сприяє диверсифікації регіональної економіки та її інтеграції в економіку вищих рівнів.

Створення додаткових робочих місць та формування більш якісного середовища для життя населення сприяє подоланню просторової неоднорідності всередині регіону, вирівнюванню соціально-економічних диспропорцій, задовольняє потреби місцевого населення у відпочинку та рекреації. Наявність значних мультиплікативних наслідків туризму (як позитивних, і негативних) вимагає оцінки прямого і зворотного впливу галузі розвиток регіону загалом.

Світовий та вітчизняний досвід свідчить, що найуспішнішою моделлю соціально-економічного розвитку територій, що забезпечує реалізацію мультиплікативних ефектів, є застосування концепції кластерного підходу у сфері туризму. Реалізація кластерних проектів сприяє збільшенню внутрішнього та в'їзного туристичних потоків, обсягу платних послуг, наданих населенню у сфері туризму. Створення кластерів забезпечує синергетичний ефект та дозволяє розвивати суміжні галузі господарства.

Позитивне вплив туристичної діяльності на економіку території відбувається тоді, коли туризм у регіоні всебічно розвивається, тобто не перетворює економіку регіону на економіку послуг. Кажучи інакше, економічна ефективність туристичної діяльності передбачає, що на території він має паралельно розвиватися з іншими галузями економіки.

Прямий вплив туристичної діяльності на економіку регіону – це результат витрачання туриста на придбання туристичних послуг та товарів. Кошти, витрачені туристами в місцях перебування, створюють дохід, який викликає ланцюгову реакцію: витрати туриста – доходи туристичної галузі – витрати туристичної галузі – доходи інших галузей економіки тощо.

Цей процес свідчить про опосередкований вплив туристичної діяльності на економіку регіону. Туризм створює вторинний попит на товари та послуги, його внесок в економіку регіону вважається непрямим і проявляється в ефекті повторювальних витрат туристів на придбання послуг та товарів у певний проміжок часу та у певному місці. Цей ефект називають «ефектом мультиплікації» або «мультиплікатор».

Дохід від туризму на території – це дохід організацій та підприємств від реалізації туристам товарів та послуг. Дохід регіону – це податкові надходження, що отримують з цієї виручки і залишаються у розпорядженні місцевих громад.

Кошти туристів повністю працюють на економіку регіону, коли туристична організація закуповує місцеві (регіональні) товари та послуги. Продавці товарів та послуг, отримавши кошти від туристів, сплачують із них заробітну плату своїм працівникам, які, у свою чергу, витрачають ці кошти на купівлю товарів (оплату робіт, послуг) тощо. Цикл постійно повторюється. Частина коштів, які отримані від туристів, йдуть на сплату податків, створення фондів накопичення, закупівлю імпортованих товарів та товарів, виготовлених в інших регіонах, тобто і є певний витік коштів з цього циклу [17].

Мультиплікаційний вплив туристичної діяльності проявляється і в тому, що у результаті цієї ланцюгової реакції «витрати туристів – доходи місцевості» дохід, що отримується від одного туриста, перевищує суму коштів, витрачених ним на території його перебування на закупівлю послуг та товарів.

Соціальний ефект від розвитку туристичної діяльності на території проявляється, перш за все, у створенні додаткових робочих місць у туристичній галузі, підвищенні зайнятості місцевого населення, і також у стимулюванні розвитку слабких у економічному плані територій. Розвиток туристичної галузі на території та підвищення якості туристичного обслуговування може стати додатковим джерелом формування доходів місцевого бюджету.

Організація та розвиток туризму як сфери діяльності характеризується системою певних економічних показників, які відображають кількісний обсяг реалізації туристичних послуг та їх якісну складову, а також економічні показники виробничо-обслуговуючої діяльності туристичних суб'єктів бізнес-структур.

Розвиток туристично-рекреаційного комплексу на території як позитивно, а й негативно може впливати на економічну, соціальну та екологічну складову. Розглянемо детальніше деякі з них і виділимо позитивні напрямки (табл. 3.6).

Прямий, непрямий та опосередкований вплив туристичної діяльності на економіку місцевості – незаперечний. Наукові дослідження у сфері впливу туристичної діяльності на економіку регіонів в Україні перебувають на стадії формування та розвитку, такі дослідження проводять за участю обласних туристичних адміністрацій (агенцій), зусиллями закладів вищої освіти, науково-дослідних інститутів, консалтинговими фірмами, а також міжнародними організаціями, що опікуються проблемами туризму.

Так, Всесвітня рада з туризму та подорожей, об'єднавши провідних фахівців у сфері туризму та подорожей веде роботу із привернення уваги урядів країн до туристичної галузі як пріоритетного напрямку розвитку економіки місцевості, регулярно здійснює дослідження впливу туристичної діяльності на регіональний розвиток [26].

Таблиця 3.6 – Позитивні аспекти ефективності діяльності складових туристичної індустрії території

Підгалузь туризму	Економічний вплив	Соціально-культурний вплив	Екологічний вплив
Сфера розміщення	Підвищення зайнятості та доходу для місцевого населення; розширення ринків для місцевих товарів та послуг; створення сучасної інфраструктури	Запобігання процесам міграціям, особливо коли туристичні об'єкти розміщені розташовані в віддалених сільських районах; збереження традицій в архітектурі	Альтернатива іншої, більш руйнівної людської діяльності; охорона природних об'єктів

Продовження табл. 3.6

Сфера розваг	База для початку диверсифікації економіки місцевої	Позитивний внесок у розвиток місцевих традицій	
Сфера харчування	Зростання рівня споживання товарів та послуг; зв'язок з іншими галузями економіки	Підтримка традиційної форми господарювання	Надання можливостей для розвитку споживання натуральної продукції
Транспорт	Стимулювання розвитку суміжних сфер діяльності; внесення до бюджету міста податків та зборів	Нові можливості для культурно-соціального обміну	Логістичні питання

Джерело: складено автором за [12]

Різноманітність туристичних продуктів та послуг ускладнює кількісну оцінку результатів ефективності туристичної діяльності. Ці проблеми пов'язані з тим, що обсяг туристичних послуг та товарів дуже важко визначити.

По-перше, всі товари (послуги), які пов'язані з туристичною діяльністю, споживаються також і мешканцями громади. Це відноситься до послуг транспортування, громадського харчування, дозвілля тощо.

По-друге, туристи купують як туристичні, так і нетуристичні товари, до них можна віднести продукти харчування, одяг, ліки тощо, і нетуристичні послуги, зокрема, готелі можуть надавати побутові послуги, бізнес-послуги, послуги краси тощо [9].

З цих причин достатньо важко виміряти значення туристичної діяльності у регіональній економіці.

Враховуючи динаміку обігу витрат туристів та рекреантів у рамках мультиплікатора, розрахунок непрямого впливу туризму в узагальненому виді має наступний вигляд:

$$K = I + I \cdot MCC + I \cdot MCC_2 + I \cdot MCC_3 + I \cdot MCC_4 + \dots + I \cdot MCC_n; \quad (3.1)$$

$$Y = I / (1 - MCC) \quad (3.2)$$

$$K = I / (1 - MCC); k = 1 / 1 - MCC = 1 / MCC. \quad (3.3)$$

Під час застосування таких моделей передбачається наявність сбалансованого попиту-споживання у загальній системі економічного обороту у Дніпропетровській області та постійного значення інвестицій за аналізований період. Під капітальними вкладеннями в економіку Дніпропетровської області будемо розуміти сукупні витрати туристів, рекреантів та екскурсантів ($I = 30 \cdot 5 \text{ дні} = 150 \text{ дол.}$ (на одного туриста, рекреанта). За аналізований період витрати туристів (рекреантів) приймалися як незмінні, як і маржинальна схильність туристів до споживання (MCC).

Таблиця 3.7 – Рівень доходів та витрат туристів та рекреантів у Дніпропетровській області, маржинальна схильність до споживання, за період 2017-2021 рр.

Рік	Рівень доходів, грн.	Рівень витрат, грн.	Маржинальна схильність до споживання, %
2017	108600	78200	72
2018	118040	82600	70
2019	125500	86600	69
2020	140500	99600	73
2021	160000	105600	70

Джерело: розраховано автором за [32]

Середня маржинальна схильність до споживання у 2021 р. складала 70% і мала зростаючу в останні роки тенденцію. Застосовуючи наведені моделі розрахунку, отримуємо такі формули:

$$K = I / (1 - MCC) = I / (1 - 0,70) = 150 / 0,3 = 500$$

За формулою під час розрахунку параметрів геометричної прогресії:

$K = I + I \cdot MCC + I \cdot MCC_2 + I \cdot MCC_3 + I \cdot MCC_4 + \dots + I \cdot MCC_n$ визначим кількість оборотів витрат туристів та рекреантів в економіці Дніпропетровської області та величину зростання доходу за кожним обортом:

$$K = 150 + 150 \cdot 0,7 + 150 \cdot 0,7^2 + 150 \cdot 0,7^3 + 150 \cdot 0,7^4 + 150 \cdot 0,7^5 + 150 \cdot 0,7^6 + 150 \cdot 0,7^7 + 150 \cdot 0,7^8 + 150 \cdot 0,7^9 \dots + 150 \cdot 0,7^n = 500$$

$$K = 150 + \dots + 150 \cdot 0,7^n = 500$$

$$k = 1 / 1 - MCC = 1 / MCC = 1 / 0,3 = 3,33$$

Відповідно якщо коефіцієнт мультиплікації дорівнює $k = 3,33$, то Новомосковський район також можна віднести до території Дніпропетровської області, тобто витрати кожного туриста, рекреанта екскурсанта у розмірі 150 дол. генерують додатковий дохід в економіку регіону у розмірі 500 дол.

Оцінка мультиплікативного впливу туристичної діяльності дозволяє більш точно розраховувати її вплив на економіку регіону (району), враховувати дані параметри під час формування бюджету, оцінки платіжного балансу, оптимізації експортно-імпортних операцій, розробки програм державної (місцевої) підтримки туризму, формування інвестиційної стратегії, вдосконаленні інфраструктури туризму, використанні та відтворенні туристичних ресурсів тощо, але все ж таки існуюча система національних рахунків та можливості вітчизняної туристичної статистики не дозволяє нині визначити такі параметри з достатньою точністю.

Тоді як у міжнародній туристичній статистиці створено науково-дослідні інститути, що займаються питаннями вивчення, прогнозування та розвитку туристичної діяльності в країні на основі розробки моделі сталого розвитку туризму.

Під час вивчення непрямого впливу туризму на економіку країн широко застосований статистичний метод дослідження, математична модель туристичного диференційованого мультиплікатора на базі теорії економічного аналізу Д. Кейнса та методів розрахунку мультиплікатора П. Самуельсона та В. Нордхауза [49, 50].

Проведені розрахунки показують, що м. Новомосковськ потрапляє до територій з середнім рівнем соціально-економічного розвитку. Рівень і якість життя постійного населення, зайнятого в традиційних сферах економіки (а саме ця група найбільш важлива для оцінки передумов розвитку туризму в районі), має багато спільного з економічними результатами (доходами та прибутком) підприємств та населення, що їх обслуговує.

Об'єднавши отримані угруповання за рівнем соціально-економічного розвитку та за рівнем унікальності туристичних об'єктів, було побудовано типологію території м. Новомосковськ за рівнем її перспективності для розвитку туризму і, як наслідок, за ступенем впливу туризму на соціально-економічний розвиток міста у перспективі.

Топову позицію у рейтингу територій Дніпропетровщини за привабливістю та перспективністю для інклюзивного розвитку туризму є місто Новомосковськ.

Новомосковськ, поряд із власними значними туристичними ресурсами (культурно-історичні та природно-рекреаційні пам'ятки; проведення масових подій у галузі культури, спорту та освіти), має важливі транспортно-транзитні переваги. Положення Новомосковська на перетині існуючих та перспективних обласних та міжнародних трас залізничного, автомобільного, річного транспорту створює для міста можливість «організуюче-вузлового центру» для транзитних туристів, для яких відвідування міста є додатковим, але визначальним пунктом при плануванні відвідування привабливих пам'яток у Дніпропетровській обоасті, а також в інших регіонах.

Важливим фактором підвищення вкладу туристичного потенціалу м. Новомосковськ в інклюзивний розвиток є розвиток активного туризму в

лісоко-парковій зоні міста. Це створює значні передумови у розвиток туризму як місцевого, а й обласного і міжнародного рівня.

Комплексний підхід до оцінки потенціалу розвитку туризму в м. Новомосковськ на основі концепції інклюзивного розвитку дозволяє підвищити ефективність розробки перспективних інвестиційних проектів у туристичній галузі.

Методичні підходи до типологічного аналізу територій регіону та побудови туристичних кластерів, а також оцінки мультиплікативних кластерних ефектів їх розвитку можуть бути покладені в основу аналітичних досліджень при підготовці прогностичних та передпланових матеріалів розвитку туризму на території Новомосковського району.

Мультиплікаційний ефект туристичної діяльності виявляється у великій кількості споріднених або супутніх галузей, що отримують користь або розвиваються завдяки туристичній індустрії:

1. Розвиток інфраструктури - збільшення потоку туристів сприяє покращенню інфраструктури. Це означає будівництво та покращення готелів, ресторанів, торгових центрів, транспортних мереж, доріг та інших об'єктів.

2. Створення робочих місць - туризм створює можливості для заняття працею в готельному бізнесі, ресторанному секторі, транспорті, торгівлі та інших супутніх галузях.

3. Підтримка місцевої культури - туристи, які відвідують певні регіони, сприяють збереженню та підтримці місцевої культури, традицій та ремесел, оскільки вони зацікавлені у місцевих звичаях та продуктах.

4. Збільшення попиту на товари та послуги - туристи витрачають гроші на різні товари та послуги, такі як сувеніри, їжа, подарунки, екскурсії, розваги та інше, що стимулює розвиток цих галузей.

5. Підтримка малого бізнесу - туристична діяльність може підтримувати малі бізнеси, такі як сімейні готелі, місцеві ремісники та різні види місцевого підприємництва.

6. Збільшення податкових надходжень - великий потік туристів призводить до збільшення податкових надходжень, що може бути використано для розвитку інфраструктури та інших соціальних проєктів.

Ці фактори свідчать про те, що туризм в Новомосковському районі має широкий спектр впливу на економіку та суспільство, активізує розвиток різних галузей та сприяє сталому економічному зростанню.

Отримані в ході досліджень дані щодо оцінки туристичного потенціалу Новомосковського району є основою для подальшої оцінки вкладу туризму в інклюзивний розвиток економіки регіону.

Висновки до розділу 3

На основі проведених досліджень у третьому розділі кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки:

1. Основна мета економічної підсистеми туристичної діяльності на території Новомосковського району – це створення конкурентоспроможної туристичної галузі, яка здатна саморозвиватися та забезпечувати реалізацію окрім економічних, також і екологічних, соціальних, культурних та інших напрямків туристичної системи.

З метою розвитку щорічної туристичної діяльності на території Новомосковського району запропоновано на 2024 р. за умови припинення військового стану та налагодження соціально-економічної ситуації у країні певні заходи. Економічна ефективність туристичної діяльності є складовою загальної ефективності суспільної праці мешканців громади та визначається певними критеріями та показниками. Проблеми ефективності туристичної діяльності доцільно розглядати, застосовуючи системний підхід, що передбачає встановлення різноманітних критеріїв та показників для всіх рівнів управління та ієрархію цілей та відповідних їм критеріїв ефективності.

2. У роботі було визначено соціально-економічну ефективність заходів з розвитку туризму на території Новомосковського району. Орієнтовні витрати на реалізацію запропонованих заходів складають 6544,0 тис.грн., з них

інвестиційні витрати приблизно 5000,0 тис.грн. Додатковий прибуток від запропонованих заходів з розвитку туризму на території Новомосковського району складе 1138,5 тис.грн., а термін окупності інвестицій, націлених на розвиток туристичної діяльності на території Новомосковського району дорівнює 4,5 років.

3. Було визначено коефіцієнт мультиплікації у Дніпропетровській області, що також можна віднести до Новомосковського району $k = 3,33$, тобто витрати кожного туриста або екскурсанта у розмірі 150 дол. (в середньому за 5 днів перебування) створюють додатковий дохід в економіці місцевості у розмірі 500 дол. Оцінка мультиплікативного впливу туристичної діяльності дозволяє більш точно розраховувати її вплив на економіку регіону, враховувати ці параметри під час формування бюджету, оцінці платіжного балансу, оптимізації експортно-імпортних операцій, розробці програм державної та місцевої підтримки туристичної діяльності, інвестиційної стратегії, вдосконалення інфраструктури туризму, використанні та відтворенні туристичних ресурсів тощо.

4. Мультиплікаційний ефект туристичної діяльності виявляється у великій кількості споріднених або супутніх галузей, що отримують користь або розвиваються завдяки туристичній індустрії:

- розвиток інфраструктури - збільшення потоку туристів сприяє покращенню інфраструктури. Це означає будівництво та покращення готелів, ресторанів, торгових центрів, транспортних мереж, доріг та інших об'єктів.

- створення робочих місць - туризм створює можливості для заняття працею в готельному бізнесі, ресторанному секторі, транспорті, торгівлі та інших супутніх галузях.

- підтримка місцевої культури - туристи, які відвідують певні регіони, сприяють збереженню та підтримці місцевої культури, традицій та ремесел, оскільки вони зацікавлені у місцевих звичаях та продуктах.

- збільшення попиту на товари та послуги - туристи витрачають гроші на різні товари та послуги, такі як сувеніри, їжа, подарунки, екскурсії, розваги та інше, що стимулює розвиток цих галузей.

- підтримка малого бізнесу - туристична діяльність може підтримувати малі бізнеси, такі як сімейні готелі, місцеві ремісники та різні види місцевого підприємництва.

- збільшення податкових надходжень - великий потік туристів призводить до збільшення податкових надходжень, що може бути використано для розвитку інфраструктури та інших соціальних проектів.

Ці фактори свідчать про те, що туризм в Новомосковському районі має широкий спектр впливу на економіку та суспільство, активізує розвиток різних галузей та сприяє сталому економічному зростанню.

ВИСНОВКИ

За результатами кваліфікаційної роботи магістра сформовано наступні висновки:

1. Розвиток місцевих туристичних дестинацій – це процес створення, покращення та просування туристичних об'єктів, маршрутів та послуг на певній території з метою залучення більшої кількості відвідувачів та розвитку туристичної індустрії. Основні етапи розвитку місцевих туристичних дестинацій включають:

- аналіз потенціалу - оцінка природних, культурних, історичних та інфраструктурних ресурсів, які можуть бути цікавими для туристів. Це включає оцінку природних ландшафтів, історичних пам'яток, музеїв, місцевої культури, розваг та послуг;

- створення інфраструктури - розвиток та покращення готелів, ресторанів, транспортної доступності, маршрутів, екскурсій та інших сервісів для задоволення потреб туристів;

- маркетинг та реклама - привертання уваги до місцевих туристичних об'єктів через рекламні кампанії, участь у туристичних ярмарках, веб-сайти, соціальні мережі та інші маркетингові зусилля;

- співпраця з місцевими урядовими органами та громадами - важливо включати місцеві органи влади та громади у процес прийняття рішень щодо розвитку туризму, оскільки це може сприяти розвитку інфраструктури та створенню сприятливих умов для туризму;

- сталість та стале вдосконалення - розвиток туристичних об'єктів та послуг повинен бути спрямований на збереження природних та культурних цінностей, збалансоване використання ресурсів та збереження природного середовища;

- диверсифікація туристичних продуктів - пропозиція різноманітних видів туристичних послуг для різних категорій відвідувачів, включаючи активний відпочинок, культурний туризм, гастрономічні екскурсії, екологічний туризм та інші.

2. Для будь-якого економічного процесу, щоб він був конструктивним, необхідно ефективно ним керувати. І у сенсі управління соціально-економічним розвитком туристичної дестинації – важлива функція належить місцевим органам влади. Підтримка туристичної діяльності з боку органів самоврядування є особливо актуальною під час кризових явищ та постійних структурних змін, оскільки в цей важкий для нашої країни період без зацікавленості та допомоги зі сторони влади діяльність у галузі туризму, яка є невиробничим процесом, стає найбільш ризикованою.

3. Туристично-рекреаційний потенціал Новомосковського району представлений системою закладів і підприємств з організації надання туристичних послуг. Функції з керування, організації та координування туристично-рекреаційною діяльністю покладено на структурний підрозділ Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської міської ради. За визначенням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України пріоритетними напрямками туризму та рекреації у районі є наступні: промисловий, сільський, культурно-пізнавальний, історичний.

4. Туризм у Новомосковському районі може стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення місцевого бюджету податковими надходженнями, створення нових робочих місць у громадах, як потужний засіб духовного та культурного виховання громадян району, відтворення їх трудового потенціалу. Головне призначення комплексу з розвитку туризму в місті та районі орієнтовано на відтворення народних промислів, що дасть можливість відвідувачам безпосередньо приймати участь у історичних традиціях Самарського козацтва та українського народу загалом. Комплекс туристичного розвитку буде центром духовного відродження, провідних традицій козацтва, надасть можливість поєднати історію із сучасністю і повне уявлення про матеріальну і духовну культуру українського народу.

5. Було визначено соціально-економічну ефективність заходів з розвитку туристичної діяльності у місті Новомосковськ та Новомосковському районі.

Орієнтовні витрати на реалізацію запропонованих заходів складають 6,5 млн.грн., з них інвестиційні витрати 5,0 млн.грн. Додатковий прибуток від туристичної галузі складе 1138,5 тис. грн. Термін окупності інвестицій, націлених на розвиток туристичної діяльності у Новомосковському районі складає менше п'яти років.

6. Інтегральна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу аналізованої місцевості враховуючи важливість та вираженість за 20 факторами склала – 23,1. Розрахована інтегральна оцінка свідчить про те, що:

- по-перше, дійсний рівень розвитку туристично-рекреаційного потенціалу міста та району задовольняє туристичні потреби в різній мірі;

- по-друге, майже всі чинники туристично-ресурсного потенціалу міста потребують підвищення якості, оскільки інтегральна оцінка далека від максимального значення 30,7 балів.

Відповідно, приходимо до наступного висновку, що туристично-рекреаційний потенціал є і ресурсом, і резервом розвитку туризму у місцевості. Більш того, туристичний потенціал різних місцевостей (регіонів) має свою вартісну оцінку, якою можна маніпулювати у напрямку підвищення цінності та важливості тих або інших туристичних та рекреаційних ресурсів регіону.

7. Було визначено коефіцієнт мультиплікації у Дніпропетровській області, що також можна віднести до Новомосковського району $k = 3,33$, тобто витрати кожного туриста або екскурсанта у розмірі 150 дол. (в середньому за 5 днів перебування) створюють додатковий дохід в економіці місцевості у розмірі 500 дол. Оцінка мультиплікативного впливу туристичної діяльності дозволяє більш точно розраховувати її вплив на економіку регіону, враховувати ці параметри під час формування бюджету, оцінці платіжного балансу, оптимізації експортно-імпортних операцій, розробці програм державної та місцевої підтримки туристичної діяльності, інвестиційної стратегії, вдосконаленні інфраструктури туризму, використанні та відтворенні туристичних ресурсів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про туризм» від 15.09.95 р. № 325/95. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. С. 241.
2. Безугла Л.С. Регіональні особливості розвитку екотуристичної діяльності в Україні: порівняльний аналіз. *Вісник економічної науки України*. 2020, №2 (39). С.50-57 URL: 10.37405/1729-7206.2020.2(39).50-57 [http://www.venu-journal.org/download/2020/2\(39\)/07-Bezuhla.pdf](http://www.venu-journal.org/download/2020/2(39)/07-Bezuhla.pdf)
3. Алієв Р. Сутність поняття «потенціал підприємства» та його складники. *Підприємництво та інновації*, (9), 2009. С. 54-59. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/9.8>
4. Ажаман І.А. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 22–25.
5. Безхлібна А.П. Еволюція сутності формування теоретичних основ конкурентоздатності регіону. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 14–19.
6. Богацька Н.М. Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 134–139.
7. Василик Н.М. Оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28. № 3. С. 154–161.
8. Всесвітня туристична організація. Офіційний сайт. URL: unwto.org.
9. Герасименко Т.В. Управління розвитком туризму (на прикладі Дніпропетровської області). *Економічний вісник НГУ*. 2018. №1(61). С. 159-166.
10. Герасименко Т.В. Формування та розвиток конкуренції в ринковій економіці (на прикладі туристичної індустрії України). *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2018. Випуск 18. С.43–51.
11. Герасименко Т.В., Реученко Б.М., Коростильов Р.І. Вплив туристичного потенціалу на соціально-економічний розвиток м. Новомосковська Дніпропетровської області. *Український журнал прикладної*

економіки та техніки. 2023. Випуск 4. С.44-48. URL: <http://ujae.org.ua/vplyv-turystychnogo-potentsialu-na-sotsialno-ekonomichnyj-rozvytok-m-novomoskovska-dnipropetrovskoyi-oblasti/>

12. Державна програма розвитку туризму в Україні на 2016–2022 рр.: Постанова № 583 від 29.04.2015.

13. Дніпропетровщина: сім туристичних родзинок. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29989296.html>

14. Домбровська С. М. Державне регулювання туристичної галузі України [Монографія]. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.

15. Квасницька Р., Тарасюк М. Структуризація потенціалу підприємства. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 1. С. 73–82.

16. Кожухівська Р.Б. Підвищення конкурентоздатності туристичної дестинації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 1, С. 160-164. URL: http://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_1/29.pdf.

17. Колосінська М. І. Мультиплікативний ефект туристичної сфери. *Ефективна економіка*. 2021. Випуск 1. С. 211-214. URL: 10.32702/2307-2105-2021.1.79

18. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями: підручник. Вінниця: «ПП «ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.

19. Кривенкова Р. Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу: державно-управлінський аспект. *Ефективна економіка*. 2019. Випуск 9. С. 126-134. URL: 10.32702/2307-2156-2019.9.70.

20. Лагодієнко В.В. Регіональна економічна політика в умовах диспропорційності: шляхи мінімізації. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 2. С. 81–89.

21. Латішева О.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та особливості управління елементами забезпечення сталого розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3(53). С. 126–130.

22. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). 3-є вид., перероб. та доп. Київ: «Альтерпрес», 2005. 436 с.
23. Мазаракі А.А. Туристичні дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 388 с.
24. Манн Р. В. Можливості поширення використання категорії «потенціал» у системі знань державного та регіонального менеджменту. Дні інформаційного суспільства: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч., Київ, 24-25 квіт. 2012 р. / [упоряд. : Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов]. Київ: ТОВ «Салютіс», 2012. С. 258–260.
25. Марченко О.А. Концептуальні засади регіонального розвитку туристичної індустрії. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2017. Випуск 10. С. 454-458. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/79.pdf
26. Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03>
27. Місто на Самарі. URL: Історична довідка <https://novomoskovsk-rada.dp.gov.ua/pro-misto/istorichna-dovidka>.
28. Новий тлумачний словник української мови. В 3 т. Т. 3. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ: «Аконіт», 2001. 862 с.
29. Новомосковська міська рада. Офіційний сайт. URL: <https://novomoskovsk-rada.dp.gov.ua/>.
30. Огієнко М. М. Розвиток регіональних туристичних ринків шляхом впровадження інновацій. *Економічний простір*. 2020. № 164. С. 152-159. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/772>
31. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за ред. В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
32. Обласне управління статистики у Дніпропетровській області: URL: <http://www.dnprstat.gov.ua/>
33. Панухник О.М. Інноваційний потенціал регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: передумови

формування та векторність управління. *Галицький економічний вісник*, № 2 (49). 2015, С. 5-12.

34. Плотницька С.І. Ресурсний потенціал підприємства як фактор побудови ефективної стратегії конкурентоспроможності. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4478>

35. Програми соціально-економічного та культурного розвитку м. Новомосковськ. URL: <http://surl.li/hpwlr>

36. Про підтримку розвитку туризму в Україні: Наказ Президента України від 02.03.2001 № 127/2001 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/2001/conv>

37. Про програму розвитку туризму в Дніпропетровській області на 2021-2024 рр. URL: <http://surl.li/hpwmh>

38. Про утворення Координаційної ради з питань туристичної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 № 388 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2015-%D+-0%BF>

39. Просторова організація туристично-рекреаційної сфери регіону: монографія / за заг. ред. В. В. Паппа. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. 268 с.

40. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 537 с.

41. Сокол Т.Г. Регіональний вектор розвитку туризму в Україні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, № 1 (78), 2022. С. 132-144. URL: [10.31375/2226-1915-2022-1-132-144](https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-1-132-144)

42. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p

43. Стратегія розвитку м. Новомосковська 2022-2028 рр. URL: <https://novomoskovsk-rada.dp.gov.ua/pro-misto/programa-rozvitku/strategiya-rozvitku-m-novomoskovska-2022-2028>

44. Стратегія розвитку Дніпропетровської області до 2027 р. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/rozvitok-regionu/strategiya-rozvitku/proekt-strategiyi-rozvitku-dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku>
45. Стрішенець О.М., Ляшенко О.М. Теоретичні аспекти туристичних кластерів як детермінант соціально-економічного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк. 2017. № 4 (12). С. 7–13.
46. Управління культури, спорту та туризму виконавчого комітету. Новомосковської міської ради. URL: <http://surl.li/hpwms>
47. Eerang Park, Soyoung Boo An assessment of convention tourism's potential contribution to environmentally sustainable growth. *Journal of Sustainable Tourism*. Volume 18, 2010. Issue 1. P. 95-113. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669580903147936?tab=permissions&scroll=top&role=tab&aria-labelledby=reprints-perm>
48. Claudia Patricia Maldonado-Erazo Use of Natural and Cultural Resources by Tourism as a Strategy for Regional Development: Bibliometric Analysis. *Land* 2022, 11(8), 1162. URL: <https://www.mdpi.com/2073-445X/11/8/1162>
49. Sanjay Navale, Vijay Bhagat Detection and Delineation of Potential Areas for Tourism Activities in Coastal Zone of Ratnagiri District, Maharashtra (India). *Journal of Geographical Studies*. Volume 5. 2021. P. 79-113. URL: <http://surl.li/nzxmo>
50. Abraham Leung, Matthew Burke, Paul Scott Tourism MaaS – The case for regional cities. *Research in Transportation Business & Management*. Volume 49, August 2023. URL: <http://surl.li/nzxmj>.
51. Реученко Б.М. Стійкий розвиток туристичної території на прикладі Новомосковського району. Розвиток туристичного бізнесу, економіки та підприємництва: виклики сьогодення: матеріали I всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених, 26–27 вер. 2023 р., м. Дніпро / відп. ред. Л.С. Безугла / М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка» – Д.: НТУ «ДП», 2023. С. 53-54.

Оцінка туристичної діяльності м. Новомосковськ за показниками
ефективності її розвитку

Аналіз основного туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Опис	Висновок
Туристичні атракції	Якими комерційними туристичними атракціями володіє місто? Якій цільовій аудиторії вони адресовані? В якому стані перебувають атракції? Чи можливо покращити їх привабливість?	Знаходяться відомі на всю Україну санаторії "Курорт Орлівщина" та Солоний Лиман, а також велика кількість готелів, пансіонатів та баз відпочинку. Розраховані, як для лікування, так і для відпочинку. Цільова аудиторія діти, молоді люди, люди «третього» віку – від 65 років і старше. Є атракції в гарному стані, а є які потрібно покращувати.	Новомосковськ достатньо багатий на туристичні атракції, адже в його складі є комплекси для лікувально-оздоровчого, сімейного відпочинку, для дітей і пенсіонерів.
Культурні та некомерційні атракції	Які є театральні групи і музичні колективи? Чи приїждять артисти на гастролі? Наявність аматорських або професійних арт- та анімаційних команд. Чи є етнічні або культурні колективи, до діяльності яких можна залучити туристів? Наявність місцевих фестивалів, що могли б привабити туриста. Діяльність церкви, бібліотек у місті.	У Новомосковську існує молодіжний театр "Муравейник", також приїжджають з інших міст щоб презентувати вистави. Молодіжний народний колектив студії естрадного співу «Вікторія»; вокальної студії «Little Blues»; хореографічні колективи, як: "Арабеск", "Антарес", "Стиль Плюс", "Грація", естрадно - циркова студія "Melange-Art". Артисти сюди не приїжджали, Місцеві фестивалі – це День міста, мотофестиваль, фестиваль автостопа, пісенні, творчі фестивалі.	У міста є свої традиції, творчі колективи, фестивалі, адміністрація проводить фестивалі. Приблизно два рази на місяць приїжджають вистави на гастролі до «Паласу культури».

Продовження Додатку А

<p>Історичні місця та пам'ятники</p>	<p>Наявність історичних місць, особливо важливих пам'ятників, музеїв. Чи проживають у місті відомі люди? Чи збереглася у місті архітектурна спадщина?</p>	<p>Історичні місця: Свято-Троїцький собор, Меморіальний камінь до 300-річчя міста; Дерев'яний пішохідний міст через Самару, Набережна Самари, Самарський пустельний Свято-Миколаївський монастир, Парк імені Сучкова. Лавка «Щастя, згода, любов». Новомосковський історико-краєзнавчий музей імені Петра Калнишевського, У межах міста Новомосковська має дачу відомий Дніпропетровський письменник, кінопродюсер і бізнесмен Віктор Олександрович Веретенников.</p>	<p>Новомосковськ має багато історичних місць, пам'яток та музеїв. Можна сказати, що архітектурна Спадщина збереглась.</p>
<p>Розваги</p>	<p>Наявність нічних клубів. Чи існує особливий вид розваг у місті? Чи існує диференціація розваг для людей з різним стилем життя? Чи є розваги для сімей з дітьми?</p>	<p>Клуби за інтересами, хобі, Комп'ютерні клуби, інтернет-кафе. «Муравейнік» Народний молодіжний театр. Краєзнавчий музей, Музей історії Новомосковського трубного заводу, Палац культури Металургів, Міський будинок культури ім. О. Гончара, також є Нічні клуби, караоке, боулінг, більярд. Для сімей з дітьми можна виділити: Катання на катамаранах в парку ім. Сучкова, Санаторій Новомосковський курорт Орловщина.</p>	<p>Отже, є різні розваги для молоді і не тільки. В Павлограді менше розваг для дітей і сім'ї чим в Новомосковську. Є диференціація розваг для людей з різним стилем життя.</p>

Продовження Додатку А

Спорт	<p>Наявність спортивних команд, що грають у молодшій чи вищій лізі.</p> <p>Чи є команда вболівальників?</p> <p>Наявність спортивних заходів, в яких можуть брати участь туристи.</p> <p>Чи відомо місто завдяки видам спорту</p>	<p>Є Дитячо-Юнацька спортивна школа м. Новомосковська. ДЮСШ профілює чотири види спорту: баскетбол, волейбол, легка атлетика та футбол.</p> <p>Футбольні команди ДЮСШ Новомосковськ мають регулярні високі досягнення як в межах обласних змагань, так і на всеукраїнських турнірах.</p> <p>Вихованцями новомосковської школи є Скрипник Віктор (гравець ФК "Дніпро" Дніпро, "Вердер" Німеччина, Національної збірної України, наразі тренер ФК "Зоря" Луганськ); Ситник Олександр (ФК "Шахтар" Донецьк, ФК "Металург" Донецьк), Команди ДЮСШ Туристи можуть брати участь в пляжному волейболі та інше. У Новомосковські знаходиться чимало талановитих спортсменів проте, вони ще не відомі за межами міста.</p>	<p>Можна зробити висновок, що в Новомосковські є багато молодих, талановитих спортсменів, які приймають участь у різних змаганнях в Україні та за її межами. У спортсменів все ще попереду і якщо вони будуть прагнути, то здобудуть гарних результатів.</p> <p>Новомосковськ неодноразово становилися переможцями та призерами чемпіонату області та різноманітних всеукраїнських турнірів.</p>
Шопінг	<p>Наявність торговельних центрів, спеціалізованих, антикварних та букіністичних магазинів.</p> <p>Чи є можливість придбання унікальних творів мистецтва та ремісництва?</p> <p>Чи є місто центром для певних покупок зі знижками?</p>	<p>У місті є 3 торговельних центри: Торговий центр «Червоні вітрила»; «Сіті Центр»; «Віконце». Є всі магазини які потребують жителі. У місті немає чогось особливого, щоб можна було сказати, що це центр шопінгу.</p>	<p>Місто має торговельні центри та магазинчики, які потрібні в повсякденному житті. Місто не є центром для певних покупок зі знижками.</p>

Додаток Б

Аналіз супутнього та додаткового туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Опис	Висновок
Сувеніри, тури, екскурсії	<p>Чи є продукти, призначені для задоволення спеціального інтересу туристів, що приїхали з метою споживання основного продукту? Чи існує диференціація цін на сувеніри? Чи розроблено тематичні екскурсійні тури, оглядові екскурсії містом?</p>	<p>На території Новомосковська знаходиться немало магазинчиків з сувенірами, книжні магазини, магазини святкової атрибутики, магазини з канцтоварами та іншим. У магазинах можна знайти магніти на холодильник з видатними місцями Новомосковська, можна придбати прапорець з принтом Новомосковського герба. Ціни на продукцію, скрізь однакові.</p> <p>Є декілька екскурсій до Новомосковська:</p> <ul style="list-style-type: none"> «Святі місця Новомосковська» (Екскурсія Троїцьким собором; - Свято-Миколаївський Пустинний Самарський чоловічий монастир; - Дорога до с. Орловщина; - Екскурсія до Свято-Покровського модерного храму (Підземна церква); «Екскурсія Новомосковськ-Хашево» (- Виїзд з м . Дніпро в м. Новомосковськ. Шляхова екскурсія по м. Новомосковську; - Екскурсія в новомосковський історичний музей ім. П. І. Калнишевського. - екскурсія в Свято - Троїцький собор - пам'ятка українського козацького бароко. - екскурсія в зоопарк на базі відпочинку « Три ведмеді » в с. Хашево . - відпочинок на природі. <p>— виїзд в м. Дніпро, прибуття в м. Дніпро</p>	<p>Новомосковськ має привабливі магазинчики з сувенірною продукцією, але саме продукція цих міст невелика, для того щоб був попит і розвиток в туристичній сфері потрібно розширювати асортимент.</p>
Ресторани	<p>Чи існують заклади ресторанного господарства з різним концептуальним меню? Чи надається послуга</p>	<p>На території Новомосковська знаходяться кафе та ресторани, які пропонують українську, європейську, східноєвропейську, центральноевропейську кухню, є меню для дітей. Банкетні зали для святкування. У більшості закладів рівень цін та послуги відповідають один одному. Заклади розташовані у зручних</p>	<p>У місті є привабливі кафе та ресторани де можна відпочити, відсвяткувати будь яке свято в гарних умовах та з приємними</p>

Продовження Додатку Б

	харчування різним сегментним групам туристів? Чи відповідає рівень цін на якості послуг харчування? Чи дотримано санітарно-гігієнічні вимоги? Зручність розташування закладів. Рівень сервісу.	привабливих місцях. Санітарно-гігієнічні вимоги дотримано.	цінами.
Засоби розміщення	Чи достатня кількість місць у засобах розміщення для задоволення потреб туристів різних сегментних груп? Рівень цін, сервісу. Дотримання санітарно-гігієнічних вимог	В Новомосковську є 3 засоби розміщення: «Турбаза Риверсайд»; «Ermitazh Hotel Complex»; «RELAX Hotel - restaurant Complex» Всі готелі схожі між собою та пропонують однакові послуги - Відкритий басейн,Номери для некурців,Обслуговування номерів, Ресторан, Безкоштовна парковка,Безкоштовний Wi-Fi, Сімейні номери, Бар, є дитячий майданчик, сад. Середня ціна за 1 ніч становить 2500 грн. Санітарно-гігієнічні вимоги дотримано.	3 готелі з великою кількістю послуг, які відповідають «ціна-якість».
Транспорт	Рівень організації транспортного сполучення між вокзалом і центром міста та готелями. Рух громадського транспорту.	Центр міста Новомосковськ 2.6 км Міжнародний аеропорт «Дніпропетровськ» 45.1 км Аеропорт «Запоріжжя» 106.4 км. В готелі після бронювання можна замовити трансфер, або дістатися на громадському транспорті з яким проблем не виникне.	Отже, Готелі розташовані зручно, є можливість замовити трансфер, чи скористатися громадським транспортом.

Продовження Додатку Б

Інші послуги	<p>Можливість оренди автомобіля, техсервісу автомобілів. Чи існує можливість для туристів проведення релігійних обрядів? Якість роботи органів правопорядку. Чи існують послуги няні в готелях? Чи створено умови для перебування осіб з обмеженими фізичними можливостями? Чи існує туристсько-інформаційний центр?</p>	<p>Є можливість оренди авто. У місці є 18 технічних сервісів автомобілей. Послуги няні в готелях є. Умови для перебування осіб з обмеженими фізичними можливостями є у наявності (всі публічні території облаштовано пандусами). За додатковою інформацією можна звернутися на стійку реєстрації (Виконавчий комітет міської ради).</p>	<p>Отже, послуги є, але не повній мірі. Для більшої привабливості потрібно вдосконалювати послуги, розвиватися, вчитися, пізнавати нове.</p>
--------------	--	---	--

Аналіз розширеного туристичного продукту м. Новомосковськ

Складова продукту	Питання для вивчення складової	Опис	Висновок
Вулиці та тротуари	<p>Чистота вулиць і тротуарів.</p> <p>Стан і рівень освітленості, дизайн вуличної ілюмінації.</p> <p>Чи передбачені місця відпочинку, лавочки?</p>	<p>Для благоустрою міста було виділено кошти на купівлю комбінованої машини із навісним обладнанням для прибирання вулиць та посипання доріг.</p> <p>Щодо санітарного стану міста, це питання контролює ТОВ «Комсіті». Виділено купівлю контейнерів для сміття. Також виділено на обладнання контейнерних майданчиків для сміттєвих баків з жорсткою підставою, закритих стінами протидії розльоту сміття.</p> <p>Виділено кошти на капітальний та поточний ремонт дворових проїздів, а також на освітлення дворів міста.</p> <p>Розробляються місця для відпочинку, встановлюються лавочки, у воєнний час встановлюються бетонні укриття.</p>	<p>Місто не стоять на місті, по приходу весни всі включаються в роботу, та відновлюють дороги, освітлення, встановлюють баки для сміття та інше.</p>
«Жива» спадщина	<p>Наявність релігійних та етнічних груп населення.</p> <p>Чи спілкується населення міста іншими мовами?</p> <p>Чи є практика унікальних звичаїв? Традицій.</p> <p>Чи проводяться етнічні фестивалі?</p>	<p>Національний склад населення Новомосковська українці — 84,45%, росіяни — 13,34%, білоруси — 0,48%, вірмени — 0,3%, роми — 0,28%, азербайджанці — 0,11%, румуни — 0,11%, євреї — 0,1%, татари — 0,1%, німці — 0,07%.</p> <p>Мовний склад населення Новомосковська українська — 80,88%, російська — 18,48%, вірменська — 0,13%, білоруська — 0,13%, ромська — 0,06%, румунська — 0,03%, болгарська — 0,01%.</p> <p>Культурний колектив хор ветеранів "Жива пам'ять".</p>	<p>Велика кількість колективів які несуть у собі пісні та традиції Дніпропетровщини розташовані саме в Новомосковську.</p> <p>Ці пісні занесені до списку об'єктів нематеріальної спадщини ЮНЕСКО та показують велику культуру нашої країни. Тому потрібно зберігати традиції, співати пісні та підтримувати народні колективи.</p>

Продовження Додатку В

<p>Благоустрій вулиць</p>	<p>Стан і достатність урн, телефонних автоматів, електронних автоматів, інформаційних кіосків з інструкцією для їх користування для іноземних туристів. Чи існують пункти безкоштовної питної води?</p>	<p>За допомогою спецтехніки, так званого пилососа, прибирається листя та сміття. Також робітники ТОВ «Комсіті» благоустрою збирають листя, після чого вже завантажений контейнер вивозять на полігон для подальшої утилізації. На території Новомосковськ розташована велика кількість сміттєвих баків. Стільниковий зв'язок: MTS (UA-UMC), Kyivstar (Beeline), Life:). Інформаційних кіосків та іншого немає. Є 12 пунктів де можна прийти набрати питної води.</p>	<p>Новомосковськ намагається вдосконалювати та покращувати благоустрій вулиць. Але для приймання туристів у великій кількості вони недостатньо готові.</p>
<p>Будівлі</p>	<p>Стан будівель. Наявність та рівень ландшафтного дизайну, озеленення, міської скульптури. Чи існують позначки будівель історичного значення? Наявність назв вулиць іноземною мовою.</p>	<p>Стан будівель нормальний. Історична забудова міста Розташована в більшості по вулицях Шевченка, Микити Головка, Гетьманській та Калнишевського і площах Героїв та Соборній. "Червоні будинки" у стилі Сталінського ампіру, Площа Героїв. Будівля банку, історична забудова часів російської імперії, як і раніше залишається міським банком у наш час; Будівля Новомосковського кооперативного коледжу, історична забудова часів російської імперії. Будівля колишнього кінотеатру "Авангард". Центральний міський парк ім. Сучкова — головний парк міста. У парковій зоні наявні атракціони, пляж "Жабеня", ігровий майданчик для пляжного волейболу, 2 кафе, дитячий басейн, міська набережна, "Горбатий" міст, "Алея героїв російсько-української війни", фонтан "Слон" тощо. "Молодіжний острів" — зона відпочинку на перехресті вулиць Паланочна та Бориса Джонсона. Наявний пляж, ігрові майданчики для пляжного волейболу, спортивний майданчик, місця для риболовлі тощо. У 2022 році планувалося оновити</p>	<p>Будівлі знаходяться у доволі непоганому стані. Є історичні будівлі, парки та інше. Наявність назв вулиць іноземною мовою відсутня.</p>

Продовження Додатку В

		<p>острів, проте, у зв'язку зі російським вторгненням у 2022 році, ці плани були скасовані.</p> <p>Називулиць міста, що увіковічують козацьке минуле краю, як наприклад Паланочна, Гетьманська та Калнишевського. У 2022 році після російського вторгнення в Україну відновлюються ідея перейменування міста. Того ж року йде активна дерусифікація назв та топонімів вулиць міста.</p>	
Магазини	<p>Стан фасадів магазинів, привабливість їх вітрин.</p> <p>Дотримання магазинами режиму роботи.</p> <p>Наявність реклами</p>	<p>У центрі міста розташовані магазини з охайними фасадами, в магазинах чисто, продукція свіжа та приваблива. Магазини дотримуються режиму роботи. Реклама розташована біля магазину у вигляді вивісок та рекламних щитів.</p>	<p>Магазини складають сприятливі умови для щоденної закупівлі продуктів.</p>
Безпека	<p>Наявність патрулювання вулиць представниками правоохоронних органів.</p> <p>Чи існує інформація для туристів у випадку їх потрапляння в неприємні ситуації?</p> <p>Чи існують піктограми безпеки?</p>	<p>В Новомосковську здійснюється патрулювання вулиць представниками правоохоронних органів. Також було відкриття "Класів безпеки", що створює нові умови, а значить і можливості для отримання нових знань з надання домедичної допомоги, дій у разі виявлення вибухонебезпечних предметів, правил пожежної безпеки, дій при "Повітряній тривозі" та безпеки життєдіяльності в цілому. За допомогою наочних матеріалів та практичних відпрацювань діти зможуть вивчати правила безпеки життєдіяльності, навчитися правильно діяти у тій чи іншій надзвичайній ситуації.</p>	<p>У містах доволі безпечно завдяки поліції, а також «Класів безпеки» - це гарний спосіб захистити себе від травм та всього іншого.</p> <p>Піктограми безпеки є тільки на території міського парку та головної площі міста.</p>
Люди	<p>Дружелюбність до туристів.</p> <p>Чуйність до проблем туриста</p>	<p>Жителі Новомосковська завжди раді допомогти у вирішенні питань чи проблем, які виникли у туристів.</p>	<p>Українці – це дружелюбний народ, в кожному місті до тебе ставляться, як до рідного.</p>

Продовження Додатку В

Парки та доріжки для прогулянок	<p>Чи існує інформація для туристів, які бажають зайнятися спортом на відкритому повітрі?</p> <p>Чи існує прокат човнів, велосипедів?</p> <p>Чи існує можливість пікніка в парку?</p> <p>Чи існують гральні майданчики для дітей?</p> <p>Чи використовуються парки для безкоштовних концертів, показу кіно та інших заходів?</p>	<p>Дитячий майданчик: ігровий комплекс; дитяча гойдалка; карусель; гойдалка.</p> <p>Встановлення нового сучасного ігрового дитячого майданчика відкриє нові можливості для розвитку та проведення дозвілля дітей.</p> <p>Спортивний майданчик на клубі Олеся Гончара, на території щовечора збираються цілими сім'ями.</p> <p>Встановлення вуличних антивандальних тренажерів та вуличного комплексу для воркауту поряд з дитячим майданчиком дасть можливість заохотити до занять спортом підрастаюче покоління. Можна взяти напрокат велосипеди, самокати та ролики.</p>	<p>Є велика кількість спортивних майданчиків, дитячих, ще є багато проєктів, які планують будувати.</p> <p>Є можливість взяти напрокат велосипеди, самокати, ролики та інше.</p>
Загальні	<p>Наявність місць для парковок.</p> <p>Наявність громадських туалетів.</p> <p>Інше.</p>	<p>В Новомосковську достатньо парковок. Усі паркувальні місця, за користування якими не стягувалась плата, залишаться безоплатними.</p> <p>Наявність громадських туалетів налічує 7 безоплатних та платних туалетів.</p> <p>Але відсутні громадські безоплатні туалети на площі Героїв.</p>	<p>Кількість парковок у місті достатня, кількість безоплатних громадських туалетів не достатня.</p>

Додаток Г

Перелік туристичних заходів та результативні показники

Назва заходу (пріоритетні завдання)	Зміст заходу	Відповідальний за проведення	Очікуваний результат від виконання заходу
1. Розробка рекреаційної екскурс-програми	1.1 Фестиваль театрів моди «Фешн-пікнік»	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради	Проведення фестивалів, конкурсів, виставок
	1.2 Фестиваль народних промислів «Містечко майстрів»		
	1.3 Конкурс краси «Красуня Новомосковська»		
	1.4 Фестиваль «Шок» молодіжної субкультури рок -, реп- груп		
	1.5 Фестиваль-конкурс художників		
	1.6 Фестиваль-конкурс сучасного танцю «Самарська осінь»		
	1.7 День музею – виставка декоративно-ужиткового мистецтва і його еволюція.		
2. Розробка екскурспрограми на груповій та індивідуальній основі:	2.1 «Музей – скарбниця духовних і матеріальних цінностей народу»;	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради	Розробка екскурсій
	2.2 «Наш край з найдавніших часів до сьогодення»;		
	2.3 «Шляхами бойової слави»;		
	2.4 «Історія Самарської паланки»;		
	2.5 «Народне мистецтво»(бабусина скриня-рушники, одяг, миколаївський розпис, дерев'яна іграшка, гончарство та ін. збагачення експонатів старовини)		
3. Розробка етнічної екскурс-програми	3.1 Створення та впровадження проекту культурно-просвітницького центру «Самарська планка» та забезпечення сучасного рекреаційного навантаження об'єкту.	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради	Будівництво Центру. Розроблення етнічної екскурсії
	3.2 Створення умов та залучення спеціалістів для популяризації козацького двобою, бойового гопака на базі Центру;		Створення нових гуртків для дітей і молоді
4. Науково-дослідницька програма	4.1 Проведення свята українського козацтва: парад козаків, прийняття в козаки, козацькі забави, козацький куліш, володіння козацькою зброєю	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради, члена Національної спілки майстрів народного мистецтвава України, заслужений майстр народної творчості України З.В.Сташук	Проведення свята українського козацтва
	4.2 Пізнавально-ігрові дитячі ранки «Козацький скарб»за участю дитячої козацької школи «Джур»		Проведення дитячих ранків ігрового характеру Виховання екологічної свідомості збереження ресурсів

Продовження Додатку Г

	4.3 Благоустрій території паланки: екологічний десант з очищення території від побутового сміття; робота по збереженню і розвитку місцевої флори і фауни; пригощання чаєм з цілющих рослин та козацьким хлібом.		
	4.4 Етнографія, побут, повір'я, обряди Самарського краю: українське сватання, медовий місяць, Івана Купала, Зелена Неділя, Св. Андрія, Св. Миколая, Різдво Христове, Великдень	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради	Збереження, примноження та популяризація культурного надбання народу
	4.5 При Самарській паланці створення майстерень по виготовлення сувенірної продукції: гончарство, Миколаївський розпис, різблення по дереву; дерев'яна іграшка, вишивка, ковальська справа		Розвиток ремесел та виготовлення сувенірної продукції Присамар'я, розвиток народних промислів
5. Створення туристичної інформаційної системи	5.1 Створити каталог туристично-привабливих об'єктів Присамарського краю;	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради	Випуск буклету та каталогу, формування туристичного іміджу Новомосковська
	5.2 Видати рекламний буклет «Новомосковськ туристичний»;		
	5.3 Розробка та супроводження Інтернет-сайту «Новомосковськ туристичний»		
6. Сприяння розвитку туристичної інфраструктури у місті	6.1 Розробити пропозиції розвитку туристичної інфраструктури в місті з пропозиціями для інвесторів	Управління культури, спорту та туризму Виконавчого Комітету Новомосковської Міської Ради	Побудова культурно-просвітницького центру «Самарська паланка»
	6.2 Реконструкція експозиційних залів музею, капітальний ремонт підвального приміщення музею		Проведення ремонту та реконструкції музею
	6.3 Придбання для музею експонатів старовини та виробів народних промислів		Збагачення експонатами промислів
	6.4 Придбання екскурсійного автобусу		Розширення туристичних послуг.

Додаток Д

Поточні витрати та інвестиції на розвиток туристичної діяльності у

м. Новомосковськ

Назва заходу (пріоритетні завдання)	Опис (розрахунок)	Загальні витрати, тис.грн.
1. Розробка рекреаційної екскурс-програми 1.1 Фестиваль театрів моди «Фешн-пікнік»	проживання 200 осіб* 250 грн. = 50000 грн. кава-брейк для учасників (чай, кава, шоколад, печиво) 200 = 20000 грн. подарунки колективам – переможцям 10*1000 грн. = 10000 грн.	80,0
1.2 Фестиваль народних промыслів «Містечко майстрів»	проживання 100 чол. x 250 грн. = 25000 грн. харчування 100 осіб*300*2 дні = 60000 грн. Транспортні послуги – 5000 грн. Подарунки учасникам фестивалю 100 фотоальбомів*200 грн. = 20000 грн.	110,0
1.3 Конкурс краси «Красуня Новомосковська»	Оренда сцени «Палацу металургів» 10000 грн. подарунки від міського голови 10 картин*500 грн. = 5000 грн.	15,0
1.4 Фестиваль «Шок» молодіжної субкультури рок -, реп- груп	подарунки колективам – переможцям: 10 кол.*500 грн.= 5000 грн.	5,0
1.5 Фестиваль-конкурс художників «Палітра»	подарунки переможцям конкурсу 10*500 грн. = 5000грн. (фарби)	5,0
1.6 День музею – виставка декоративно-ужиткового мистецтва і його еволюція.	подарунки колективам – переможцям (картини, декоративні блюда) 10 шт.*700 грн. = 7000 грн.	7,0
2. Створення умов та залучення спеціалістів для популяризації козацького двобою, бойового гопака придбання спортивного інвентаря 2.1 Проведення свята українського козацтва: - парад козаків;	Виготовлення козацького прапора 3 шт.*2000 грн. = 6000 грн.	6,0
- прийняття в козаки;	Пошив козацьких костюмів 3 шт. x 2000 грн. = 6000 грн.	6,0
- козацькі забави;	Подарунки командам – переможцям 5*300 грн. = 1000 грн (декоративна булава)	1,5
- козацький куліш;	присутнім свята 20 кг каші*25= 500 грн.	0,5
- володіння козацькою зброєю;	- подарунки командам – переможцям 5*500 грн. = 2500грн. придбання реквізиту для козацьких розваг Козацькі шаровари 10 шт. x 1000 грн. = 10000 грн. Оренда коней, бричок - 5000 грн.	17,5

Продовження Додатку Д

2.2 Пізнавально-ігрові дитячі ранки «Козацький скарб» за участю дитячої козацької школи «Джур»	подарунки колективам – переможцям від голови міста 10 кол. *500грн. = 5000 грн.	5,0
2.3 Екологічний десант з очищення території від побутового сміття;	пакети для сміття 20 уп.*30= 600 грн. перчатки 400 грн. подарунки кращим групам екологічного десанту 5 шт. *500 грн. = 2500 грн.	3,5
2.3 Етнографія, побут, повір'я, обряди Самарського краю:		
українське сватання;	українські рушники ручної роботи 4 шт. х 500 грн.=2000 грн	2,0
українське весілля;	чоловічий та жіночий весільні українські костюми 2 шт. х 3000 грн. = 6000 грн.	6,0
Івана Купала;	для вбрання купальського дерева Штучні квіти 30 шт. х 50 грн. =1500 грн. Стрічка 10 метрів х 10 = 100 грн. Купальські віночки 10 шт. *200 грн. = 2000 грн. Подарунки для команд – переможців конкурсів, обереги 8 шт. *400 грн. = 3200 грн.	6,8
Зелена Неділя;	Половики ручної роботи для української світлиці 5 метрів х 200 грн. =1000 грн. Рядно ручної роботи для української світлиці 2 метра х 500 грн. =1000 грн. Український рушник ручної роботи (довжиною 3 метра) 1 шт. х 400грн.=1200 грн Подарунки учасника конкурсів 5 шт. х 300 грн. = 1500 грн.	4,7
Св. Андрія;	Костюм Святого Андрія – 3500грн. Атрибути свята: Півень 1 шт. 500 грн. штора = 500 грн. Подарунки переможцям конкурсів оберіг 5 шт. х 300 грн. = 1500 грн.	6,0
Св. Миколая;	Костюм Святого Миколая – 5000 грн. Новорічні подарунки (цукерки) колективам художньої самодіяльності учасникам театралізованого свята 50 шт. х 100 грн. = 5000 грн.	10,0
Різдво Христове;	Різдвяні атрибути: Зірка – 3шт. х 500 грн. = 1500грн. Маска –костюм кози – 1000 грн.; ангел – 2шт. х 1000 грн. = 2000 грн.	4,5

Продовження Додатку Д

Великдень	Фестиваль української писанки. Страусині пусті яйця 20 шт. x 100 грн. = 6000 грн. Фарби 10 уп. 200 грн. = 2000 грн. Подарунки переможцям 20 шт. x 200 грн. = 4000 грн.	10,0
Створення майстерень по виготовленню сувенірної продукції: - Гончарство;	гончарне коло 2 од. * 40000 грн. = 20000 грн.	80,0
- Миколаївський розпис;	Художнє відділення ШЕВ, гурток «Самара», загальні витрати 10000 грн.	10,0
- Різблення по дереву, дерев'яна іграшка	Пилоліс дюймовий необрізаний 5 м куб. =5000 грн Масляні фарби = 2000 грн.	7,0
Видання книги «Історія вулиць Новомосковська» за результатами роботи школи юних краєзнавців.	200 примірників, собівартість 150 грн.	3,0
Розвиток туристичної інфраструктури в місті з пропозиції для інвесторів	Розробка проекту «Самарська паланка» Проектно-кошторисна документація	50,0
Інвестиції	Витрати на розвиток туристичної інфраструктури орієнтовно 4000,0 тис.грн	4000,0
Реконструкція експозиційних залів музею, капітальний ремонт підвального приміщення музею	Ремонтні роботи	500,0
Придбання для музею експонатів старовини та виробів народних промислів	Українські рушники ручної роботи 10 шт. *1000 грн. = 10000грн.	10,0
Придбання екскурсійного автобусу	Міскістю 30 осіб	500,0
Всього		6544,0
з них інвестиційні витрати		5000,0